

Stereotipni prikaz romskog stanovništva u medijima - analiza izvještaja na portalu Vecernji.hr

Mesić, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:261017>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-01**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

**Sveučilište
Sjever**

Diplomski rad br. 1_NOVD_2019

**Stereotipni prikaz romskog stanovništva u medijima –
analiza izvještaja na portalu Vecernji.hr**

Dora Mesić, 0622/336D

Sveučilište Sjever

Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

Diplomski rad br. 1_NOVD_2019

Stereotipni prikaz romskog stanovništva u medijima – analiza izvještaja na portalu Vecernji.hr

Studentica

Dora Mesić, 0622/336D

Mentorica

Lidija Dujić, doc. dr. sc.

Koprivnica, lipanj 2019. godine

Predgovor

Masovni mediji svoj sadržaj prilagođavaju željama, potrebama i interesima većinske društvene skupine. Kriterij po kojima se teme selektiraju, način na koji ih se obrađuje i kako se izvještava o događajima ovisi o uređivačkoj politici pojedinog medija i njegovoj vlasničkoj strukturi, ali ponajviše o interesima kapitala, tržišta i oglašivača o čijim prihodima većina medija ovisi. Mediji tako svoje sadržaje prilagođavaju preferencijama prosječnog konzumenta koji traži spektakle, lako čitljive i prohodne tekstove, zabavne i konfliktne teme. U svemu tome, manjinske društvene skupine ostaju na marginama interesa, a ako se o njima i izvještava, ne radi se to s namjerom da se većinsko stanovništvo senzibilizira za njihove potrebe, upozna s njihovim posebnostima i uvidi da razlike među njima nisu prijetnja opstojnosti društva nego naprotiv obogaćuju društvo u cjelini.

Mnogobrojna istraživanja na temu medijskog izvještavanja o pripadnicima manjinskih društvenih skupina daju porazne rezultate. Oni su diskriminirani, o njima se rijetko izvještava na afirmativan način, najčešće u kontekstu tema iz crne kronike, bez poticanja njihove integracije u društvo. Mediji su zakazali. Zakazao je i zakonodavni sustav koji, iako deklarativno propisuje brojna prava različitih manjinskih skupina, rijetko ta prava adekvatno i štiti. Posebno su na udaru pripadnici romske nacionalnosti čiji getoiziran i izoliran način života u romskim naseljima kao i nedostatak obrazovanja postaju plodno tlo za rađanje stereotipa. Medijsko izvještavanje o događajima u kojima su sudjelovali pripadnici nacionalnih manjina ukazuje na to da ni profesionalni medijski djelatnici ne uspijevaju odoljeti njihovom stereotipnom prikazu, izvještavanju temeljem davno stečenih i općeprihvaćenih predrasuda čime doprinose njihovoj još jačoj diskriminaciji i marginalizaciji. Pojavom novih medija, posebno interneta koji je otvorio mogućnost komentiranja članaka, omogućeno je da svaki građanin izrazi svoje mišljenje na bilo koju temu. Koliko je to unaprijedilo ostvarivanje temeljnoga ljudskog prava na izražavanje mišljenja, toliko je i srozalo kulturu komunikacije na nekad nezamisliv nivo. Tolerantnije društvo, oslobođeno predrasuda i otvoreno različitostima nužan je preduvjet za stvaranje demokratskog društva u punom smislu te riječi. Mediji i nadležne državne institucije trebali bi biti predvodnici u tim nastojanjima.

Sažetak

Mediji su u svom izvještavanju dužni štiti temeljna ljudska prava svakog čovjeka. Posebnu osjetljivost trebali bi pokazati prilikom izvještavanja o pripadnicima nacionalnih manjina. Njihova su prava zaštićena već Ustavom Republike Hrvatske, kao najvišim pravnom aktom u državi, zatim i nižim zakonskim propisima. Dodatno, udruženja profesionalnih medijskih djelatnika na domaćem i međunarodnom planu izdaju smjernice i preporuke koje daju jasan okvir prema kojemu o manjinskim društvenim skupinama treba izvještavati s posebnom pažnjom, poštujući njihove kulturne i društvene razlike, istodobno osiguravajući jednakost i zaštitu od diskriminacije. Ovaj diplomski rad analizom medijskog sadržaja jednog od najčitanijih nacionalnih portala Vecernji.hr istražuje u kojoj se mjeri izvještavanje o pripadnicima nacionalnih manjina temelji na predrasudama i stereotipima, kršeći tako njihova prava i stavljajući ih time u nepovoljniji položaj u odnosu na većinsko stanovništvo. Komparativno se analizira 5 članaka o nestanku djevojčice Barbare Vidović objavljenih u kolovozu 2017. godine i 190 komentara čitatelja na te članke te 3 članka o nestanku djevojčice Marije Marinele Grgić u istom mjesecu iste godine i 141 komentara čitatelja na te članke. Temeljnu razliku u ta dva slučaja predstavlja činjenica što su u nestanak Barbare Vidović uključeni pripadnici romske nacionalne manjine. Istraživanje je pokazalo da se na nejednak način izvještava o gotovo istom događaju ako u njemu sudjeluju manjinske društvene skupine. Iznose se stereotipi kojima ih se prikazuje u negativnom kontekstu, izvještava na temelju općeprihvaćenih predrasuda pa ih se na taj način diskriminira i potiče širenje jaza između njih i većinskog stanovništva. Oгледа se to i u sadržaju analiziranih komentara čitatelja gdje se višestruko povećava postotak negativnih komentara koji vrijeđaju na nacionalnoj osnovi, čak i onih komentara koji sadrže elemente kaznenog djela javnog poticanja na nasilje ili mržnju. Ovakvim pristupom obradi teme mediji umjesto promicatelja prava i kvalitetnijega suživota nacionalnih manjina s većinskim stanovništvom postaju njihovi progonitelji.

Ključne riječi: nacionalne manjine, medijsko izvještavanje, stereotipni prikaz Roma, predrasude, Vecernji.hr

Summary

The media has the commitment of protecting basic human rights of every human being. They should manifest their special sensibility towards the members of ethnical minorities. Their rights are already protected by the Constitution of the Republic of Croatia, as the most significant law document, thereupon other legislative regulations. In addition, professional associations of media participants on domestic and international field have been giving guidelines and recommendations that assign a clear framework according to which they should report about ethnical minorities with special care, respecting their cultural and social differences, at the same time providing the equality and protection from discrimination of any kind. This graduation report analyses media content of one of the most widely read national web portal Vecernji.hr, and looks into how the reports on the members of ethnical minorities are based upon prejudice and stereotypes, violating their rights and placing them in an adverse position towards the majority population.

5 articles published in August 2017 and 190 comments of the readers about the disappearance of a girl Barbara Vidović, and 3 articles published at the same time of the year on disappearance of a girl Marija Marinela Grgić and 141 readers' comments are being comparatively analysed. The basic difference in those two cases is that members of Roman national minority are involved in the disappearance of Barbara Vidović. The research has shown inequality in reporting about similar events if the members of minor social communities are involved in such events. Stereotypes are being brought which show them in a negative context, the reports are based on general prejudice which leads to discrimination and deepens a rift between them and the majority population. It also reflects in the content of analyzed readers' comments where there is a multiple enlargement of percentage of negative comments that insult on national basis, even the comments that contain the elements of prosecutable offence of public stimulation of violence or hatred. Using this approach the media, instead of promoting the rights and higher quality of coexistence of ethnic minorities and the majority population, become their persecutors.

Key words: ethnic minorities, media reports, stereotype presentation of Romany people, prejudice, Vecernji.hr

Popis korištenih kratica

Ustav RH	Ustav Republike Hrvatske
RH	Republika Hrvatska
CZSS	Centar za socijalnu skrb
VL	Portal Vecernji.hr
HND	Hrvatsko novinarsko društvo
Uvjeti VL	Uvjeti o registraciji i korisničkom računu portala Vecernji.hr

Prijava diplomskog rada

Definiranje teme diplomskog rada i povjerenstva

ODJEL Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

STUDIJ diplomski sveučilišni studij Novinarstvo

PRISTUPNIK Dora Mesić

MATIČNI BROJ 0622/336D

DATUM 1. 7. 2019.

KOLEGIJ Rodni stereotipi i novinarstvo

NASLOV RADA Stereotipni prikaz romskog stanovništva u medijima

- analiza izvještaja na portalu Vecernji.hr

NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU Stereotype presentation of Romany people in media

- analysis of a report on Vecernji.hr

MENTOR doc. dr. sc. Lidija Dujčić

ZVANJE docentica

ČLANOVI POVJERENSTVA

1. doc. dr. sc. Gordana Tkalec

2. doc. dr. sc. Irena Radej Miličić

3. doc. dr. sc. Lidija Dujčić

4. doc. dr. sc. Željko Krušelj

5.

Zadatak diplomskog rada

BROJ 1_NOVD_2019

OPIS

Tema ovoga diplomskog rada jest medijsko izvještavanje o pripadnicima nacionalnih manjina. Analizom medijskih sadržaja jednoga od najčitanijih nacionalnih portala (Vecernji.hr) nastoji se utvrditi u kolikoj se mjeri takvo izvještavanje temelji na predrasudama i stereotipima - komparativnim istraživanjem dvaju slučajeva nestanka djevojčica koji se razlikuju po tome što su u jednome od njih sudjelovali pripadnici romske nacionalne manjine.

U radu je potrebno:

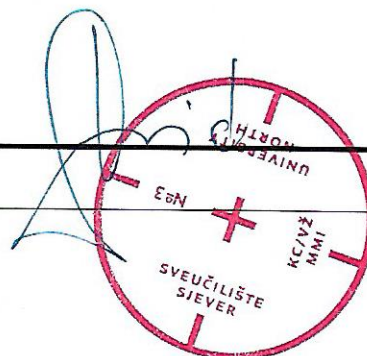
1. Uvodno postaviti teorijski okvir istraživanoga fenomena.
2. Utvrditi pravne aspekte zaštite nacionalnih manjina.
3. Definirati metodologiju istraživanja.
4. Analizirati medijske sadržaje prema postavljenim kriterijima.
5. Izvesti zaključke na temelju provedenih istraživanja.

ZADATAK URUČEN

05.07.2019

POTPIS MENTORA

SVEUČILIŠTE
SJEVER

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja, Dora Mesić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada pod naslovom *Stereotipni prikaz romskog stanovništva u medijima - analiza izvještaja na portalu Vecernji.hr* te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Potpisom potvrđujem suglasnost za javnu objavu rada.

Dora Mesić

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Dora Mesić', written over a horizontal line.

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
2.	Stereotipi i predrasude	3
2.1.	Nacionalni i rodni stereotipi	7
3.	Pravni aspekti zaštite nacionalnih manjina	10
3.1.	Diskriminacija nacionalnih manjina i pitanje njene pravne regulacije	12
4.	Mediji i nacionalne manjine.....	15
4.1.	Smjernice za izvještavanje o nacionalnim manjinama.....	16
4.2.	Medijska prezentacija nacionalnih manjina	18
5.	Romi.....	20
5.1.	Socijalna država – maćeha Roma.....	20
5.2.	Stereotipno viđenje romske populacije	23
6.	Analiza izvještavanja o nacionalnim manjinama i većinskom stanovništvu – slučajevi Vidović i Grgić	26
6.1.	Slučaj nestanka Barbare Vidović	27
6.1.1.	Analiza članka s pozicije autorskog teksta.....	27
6.1.2.	Analiza komentara čitatelja.....	35
6.2.	Slučaj nestanka Marije Marinele Grgić.....	44
6.2.1.	Analiza članka s pozicije autorskog teksta.....	44
6.2.2.	Analiza komentara čitatelja.....	48
6.3.	Razlike u izvještavanju i komentarima čitatelja u slučajevima nestanka Barbare Vidović i Marije Marinele Grgić	53
7.	Zaključak.....	58
8.	Literatura.....	62

1. Uvod

Ovaj diplomski rad bavi se problemom nejednakoga pristupa u medijskom izvještavanju o događajima u kojima jesu i onima u kojima nisu uključeni pripadnici nacionalnih manjina. Uvijek kada je riječ o manjinskim društvenim skupinama, izvještavanju treba pristupiti s posebnom pažnjom, objektivno i korektno, prikazujući osobe o kojima se izvještava kao građane, a ne tako da ih se boji etničkom, vjerskom, nacionalnom i sličnom bojom. Takvo izvještavanje utječe na širenje stereotipa i predrasuda, potičući diskriminaciju kojoj su pripadnici nacionalnih manjina ionako izloženi.

Svrha ovoga rada jest istražiti i analizirati nacionalne i međunarodne pravne propise kojima se osigurava zaštita prava nacionalnih manjina i kojima se ona svrstavaju među najviše vrijednosti suvremenog društva. Ujedno, istražuje se učestalost njihova kršenja u medijskom izvještavanju, posebice u kontekstu stereotipnoga prikaza pripadnika nacionalnih manjina, izvještavanja pod utjecajem predrasuda i diskriminatornoga odnosa kojega mediji i društvo u cjelini njeguju prema pripadnicima romske nacionalne manjine. Analizom komentara čitatelja na objavljene članke želi se istražiti povezanost načina na koji je tema obrađena u medijima i reakcije čitatelja te uvidjeti kakav utjecaj na sadržaj komentara ima prisutnost negativnih stereotipa u članku.

Cilj je rada ukazati na važnost poštivanja zakonskih propisa kojima se štite prava nacionalnih manjina, posebice smjernica i preporuka o medijskom izvještavanju o nacionalnim manjinama koje objavljuju udruženja novinara kao i državne institucije. Ujedno, želi se naglasiti važnost poštivanja etičkih načela u izvještavanju čija bi primjena uvelike oslobodila medijski prostor od stereotipa i predrasuda.

Prvi dio rada uvodi nas u teoriju stereotipa i predrasuda naglašavajući usku vezu njihove primjene i raznih diskriminatornih oblika ponašanja. Nadalje se razmatraju međunarodni i nacionalni propisi u zaštiti prava nacionalnih manjina. S obzirom na to da na međunarodnom planu, osim nekoliko značajnijih konvencija, ne postoji unificirana definicija nacionalnih manjina kao ni obvezujući propisi koji bi predstavljaju učinkovit sustav zaštite njihovih prava, nacionalnim propisima koji reguliraju to područje posvećena je veća pažnja. Naglašava se Ustav Republike Hrvatske i Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina kao temelji osiguranja njihove jednakosti s ostalim građanima.

Drugi dio rada posvećen je odnosu medija prema nacionalnim manjinama s naglaskom na rezultatima ranijih istraživanja o načinu na koji su one prezentirane u medijima. Istražuju se dominantne teme i kontekst u kojem se govori o nacionalnim manjinama, odnos pozitivnih i negativnih izvještaja te prisutnost diskriminacije u odnosu na većinsko stanovništvo. S obzirom

na to da se istraživački dio rada odnosi na analizu izvještavanja o romskom stanovništvu, ovaj rad posebno poglavlje posvećuje identitetu, povijesti i kulturi Roma, njihovom načinu života koji predstavlja plodno tlo za širenje stereotipa, kao i odnosu države i medija prema toj nacionalnoj manjini.

Posljednji dio rada istražuje medijsko izvještavanje o dva, gotovo identična, događaja smještena u kolovoz 2017. godine. Riječ je o nestanku dviju djevojčica koje su pronađene nekoliko dana kasnije i za koje je utvrđeno da su svojom voljom napustile obiteljske domove upuštajući se u ljubavnu vezu s određenim muškarcem. Ključnu razliku predstavlja činjenica da se u jednom slučaju radi o pripadniku romske nacionalne manjine. Pokazalo se da je riječ o presudnoj činjenici koja usmjerava način izvještavanja i posljedično utječe na velike razlike u sadržaju komentara čitatelja. Riječ je o ukupno 5 članaka i 190 komentara čitatelja na objavljene članke u prvom slučaju, odnosno 3 članka i 141 komentaru čitatelja u drugom slučaju – svi objavljeni u kolovozu 2017. godine na portalu Vecernji.hr.

2. Stereotipi i predrasude

Neke stereotipe tijekom života napuštamo, neke nadograđujemo ili mijenjamo, nove stječemo. Koliko god se trudili biti otvoreni različitostima i spremni prihvatiti sve što je drugačije, nitko nije potpuno lišen predrasuda o „drugima“ i sasvim je izvjesno da, makar potpuno nesvjesno, određene skupine ljudi procjenjujemo temeljem usvojenih stereotipa i u određenim ih situacijama diskriminiramo. Nevažno je radi li se o drugoj nacionalnosti, spolu, boji kože, vjeri ili etničkoj pripadnosti.

Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja stereotipe jednostavno definira kao „kruto i pojednostavljeno uopćavanje koje ljudi imaju o društvenom ponašanju drugih ljudi ili skupina, obično izgrađeno na negativnim i nekad pozitivnim predrasudama“ (Heršak 1998: 261). Stereotipi se u teoriji smatraju jednom od vrsta predrasuda, ali se radi o blažem obliku generalizacije i pristranoga vrednovanja pripadnika neke društvene skupine. Uvijek se radi o „drugima“ o kojima imamo unaprijed formirane i uopćene stavove, zanemarujemo posebnosti svake osobe pa negativne, rjeđe pozitivne, stavove protežemo na sve pripadnike određene društvene skupine i teško mijenjamo. Jedan od razloga za iskorjenjivanja stereotipa može se naći u načinu na koji ih usvajamo – preuzimamo ih ponajprije u roditeljskom domu pa u odgojnim i obrazovnim ustanovama, na ulici, u poslovnom, privatnom ili prijateljskom okruženju, upijamo ih od najranije dobi i oni nas prate cijeloga života.

Zanimljiv je način na koji je Dubravka Oraić Tolić u radu *Hrvatski kulturni stereotipi* definirala sedam strategija u tvorbi modernih identiteta i njihovih stereotipija za koje smatra da su bile „u svim diskursima iste, mijenjali su se samo glavni likovi, zapleti i raspleti“ (Oraić Tolić 2006: 31). To su, prema autorici, imaginacija, totalizacija, naturalizacija, generalizacija, diskriminacija, industrijalizacija i dominacija. Imaginaciju karakterizira zamišljanje slika, odnosno neke ideje o „Vlastitom nasuprot Tuđem“, koje slike se onda zamišljaju kao „apsolutna jedinstva“. Naturalizaciju odlikuje proglašavanje takvih slika za „stvarnu bit naroda, klase, roda“ te se one poopćavaju. Diskriminacija isključuje, obespravljuje i ocrnjuje onog „Drugog“ (primjer koji spominje autorica u tekstu jest – „Budi dobar, odnijet će te Ciganka“). Kao krajnji cilj takve tvorbe modernih identiteta i njihovih stereotipija autorica navodi „uspostavu dominacije Svoga nad Drugim, od intimne vlasti u obitelji do vlasti nad životom i smrću u društvu“ (Oraić Tolić 2006: 34). Isto se događa i danas, smatra, uz razliku što su želju za dominacijom nekada tjerale velike ideologije, a danas interesi medija i kapitala. „Nove vrijednosti koje bi trebale utemeljivati postmodernu kulturu, kao što su dijalog, multikulturalnost, poštovanje Drugoga, često su samo krinka za razigravanje još žešćeg monologa novca i moći, politike i medija.“ (Oraić Tolić 2006: 34) I, doista, ako znamo da su stereotipi društveni konstrukti osmišljeni s ciljem dominacije nad

drugim, mediji potpomognuti novim tehnologijama uvelike utječu na njihovo širenje i čvrstu opstojnost. Analizirajući medijske tekstove, lako potvrđujemo diskriminacijske prakse, stereotipizaciju, objektivizaciju, bilo da se radilo o ženama, muškarcima, starcima, Židovima, Romima... primjera je bezbroj. Mediji imaju tu moć da predstavljaju svijet, da nas uče u što moramo vjerovati ili kako se ponašati. Zato je njihova uloga u stvaranju i održanju, odnosno moguća uloga u oslobođenju od stereotipa značajna, ako ne i presudna. Međutim, mediji koji nisu oslobođeni utjecaja raznih interesnih skupina, posebice utjecaja centara političke moći, takvu ulogu ne mogu ni preuzeti. Da mediji obiluju stereotipima, slaže se i Rudi Supek u knjizi *Društvene predrasude i nacionalizam* u kojoj iznosi svoje promišljanje o glavnoj ulozi medija. Tvrdi kako mediji predstavnike pojedinih etničkih grupa predstavljaju samo kao ljude s jednom određenom „karakternom strukturom“, a da se oni, inače, ni po čemu bitno ne razlikuju od grupe ljudi kojoj pripadamo. Prema istraživanjima na koje se poziva, postoje daleko veće razlike u pogledu mentaliteta ili karaktera ljudi iz urbanih i neurbanih sredina, između radnika i tzv. buržoazije određenog naroda, no što one postoje između istih kategorija različitih etničkih skupina. Supek se u konačnom cilju tvorbe stereotipa slaže s ranije iznesenim promišljanjima Oraić Tolić o želji za dominacijom „Svog nad Drugim“. Kako navodi, stereotipi omogućuju ljudima da se „lakše identificiraju s vlastitom grupom, a to čine uvijek na osnovu jedne pristrane logike. Pokazuje to tendenciju za stvaranjem ili reifikacijom društvenih odnosa“ (Supek 1992: 192). Bez obzira na to radi li se o pozitivnim ili negativnim stereotipima, oni uvijek predstavljaju iskrivljena znanja ili stajališta i u funkciji su opravdanja ili barem umanjenja našeg, uglavnom lošeg ponašanja prema određenim društvenim skupinama. Primarno se, dakle, radi o isprobanom i uspješnom mehanizmu ideološkog nadzora kojim se učvršćuje postojeći poredak moći u društvu ili se stvara novi, ali onaj koji ide u prilog većinskim i moćnijim društvenim skupinama. U kontekstu uske povezanosti odnosa moći i stereotipa radi se o „dva osnovna procesa: (1) stereotipi podupiru kontrolu moći nad drugima, opravdavajući i održavajući status quo; (2) osobe koje imaju moć stereotipiziraju manje moćne, jer nemaju potrebe ni želje puno znati o njima, a manje moćni u većoj mjeri razmišljaju o svakom pojedincu koji ima moć“ (Mamula 2004: 68). Stereotipi dovode do različitih oblika diskriminacije. Dobar primjer za to su pripadnici romske nacionalnosti. Oni su često diskriminirani i stigmatizirani u javnom prostoru, lokalno stanovništvo na područjima koje naseljavaju zahtijeva odvajanje romske djece u školama, zabranu ulaza na, primjerice, gradske bazene, kafiće, diskoteke ili posebne termine kod liječnika kako se ne bi „miješali“ s „normalnim ljudima“.

U teorijskim promišljanjima ističe se kako stereotipi nemaju utemeljenje u iskustvu, štoviše, iskustvo ih često ne može ni promijeniti. Međutim, ne odbacuju svi autori tu komponentnu kao bitnu za nastanak ili razumijevanje stereotipa. Tako Erno Kulcsar Szabo u svom radu *Tragovi*

neraspoloživog kaže da bi bilo „potpuno promašeno odmah odbaciti mogućnost da se u stalno naglašenoj perzistentnosti stereotipa – za razliku od uobičajenih klišeja u istraživanju stereotipa koji im prije svega predbacuju simplificiranje i proizvoljnost – ne samo iskazuje tromost mišljenja, nego vjerojatno uvijek djeluje i ostatak naslijeđenih spoznaja ili čak potvrđenih iskustvenih elemenata“ (Kulcsar Szabo 2006: 16). Propitivanje stereotipa, smatra autor, djelom se mora odnositi na vlastitu prošlost i iskustvo.

Stereotipi, iako su uglavnom negativni, mogu biti i pozitivni. I jedne i druge često nalazimo u podlozi humora. Kada pričamo viceve o sebi ili drugima, pričamo ih na temelju stereotipa – škrti Škoti, svadljivi i lijeni Dalmatinci i slično. Za detektiranje radi li se o pozitivnom ili negativnom predznaku određenog stereotipa bitno je znati tko ga i u kojemu kontekstu rabi. Nije isto iznosi li osobno gledište o karakteristikama pripadnika neke društvene skupine pripadnik te iste skupine ili pripadnik neke druge skupine, kao što nije ni svaka negativna konotacija za osudu. U humoru, primjerice, ona ima svoju konkretnu i često opravdanu svrhu. Međutim, pravi problem nastaje kad se stereotipna mišljenja protežu izvan granice zabave na ostala područja života, primjerice poslovnu komunikaciju, kreiranje medijskoga programa, radne odnose i slično.

Predrasude se u teoriji definiraju kao misli, osjećaji, vjerovanja, općenito stav prema ljudima koji su pripadnici neke različite društvene skupine, a koji nema svoje utemeljenje u iskustvu, već se donosi isključivo na temelju pripadnosti određenoj društvenoj skupini. Nova iskustva ne mijenjaju predrasude, ili to čine vrlo rijetko, uglavnom zato što se ne provjerava opravdanost tog stava pa ne dolazi do njegove prilagodbe. Riječ je, ukratko, o vidu generalizacije i poopćavanja svih pripadnika neke društvene skupine. Radi se o negativnim generalizacijama i tek vrlo rijetko o pozitivnim. Za predrasude je karakteristično da one nemaju svoj korijen u pogrešnoj generalizaciji koja bi značila zaključivanje od pojedinca prema grupi, već suprotno – zaključak se donosi od grupe prema pojedincu. Uz otvorene predrasude koje odlikuje jasno i izraženo pokazivanje stava prema drugim društvenim skupinama, teorija poznaje i prikrivene predrasude koje se ne pokazuju, ali itekako utječu na ponašanje nositelja predrasude.

Kao i kod stereotipa, koji su jedna vrsta predrasuda, s predrasudama se upoznajemo u najranijoj dobi i nesvjesno ih prihvaćamo. Djecu se nerijetko uči da su Crnci niža rasa, da su Židovi prevaranti, da su Cigani smrdljivi, lopovi i slično pa takve stavove oni dalje prenose i njima prilagođavaju svoje ponašanje. Supek u već spomenutoj knjizi *Društvene predrasude i nacionalizam* razlaže tezu kako predrasude dijelom imaju korijen u nekim dubokim naslijeđenim dispozicijama koje nas kao ljude ne odvajaju mnogo od nagonškoga funkcioniranja životinja. Opravdava to činjenicom da se neke tipične društvene predrasude mogu svesti na grupno ponašanje čovjeka s jednim ciljem – da sebe potvrdi kao pripadnika određene društvene skupine

koji stoji u antagonističkom odnosu prema nekoj drugoj društvenoj skupini. Ujedno donosi definiciju društvenih predrasuda kao „oblika društvene anti(sim)patije koja se očituje u pogrešnoj i nesavitljivoj generalizaciji i pristranom vrednovanju pripadnika drugih društvenih grupa, a koja počiva na dinamici grupnog uključivanja i isključivanja s tendencijom ka regresiji u primitivne oblike agresivnosti u slučaju porasta međugrupnih napetosti“ (Supek 1992: 64). Ujedno smatra da je ta tendencija ka regresiji pravilo kod etničkih predrasuda, koje ipak razlikuje od društvenih predrasuda. Kod etničkih predrasuda (koje se vrlo lako mogu dovesti u vezu s predrasadama zbog nacionalne pripadnosti, a poneki autori ih čak i izjednačavaju) lakša je i brža grupna identifikacija u cilju zajedničke mobilizacije prema nekom vanjskom neprijatelju, odnosno drugoj etničkoj skupini. Grupno agresivno ponašanje i lako izazivanje regresije kod etničkih je predrasuda još izraženije i na taj način uklanja sve one smislene i razumske procese u ljudskom biću koji stoje na putu agresivnom ponašanju. Supek tvrdi kako je baš ovaj mehanizam u podlozi nacionalističkih pokreta i etnocentrizma (Supek 1992: 64-65). Dovoljno nam to govori o velikoj i razornoj moći predrasuda. Vlastitu grupu gledati kao superiornu i nekritično gajiti samo pozitivno mišljenje o njoj, a njegovati neprijateljski stav, često i mržnju prema pripadnicima druge društvene skupine, pridajući im svima pretpostavljene negativne kvalitete, dovodi do grupne netrpeljivosti koja može imati dalekosežne posljedice. Istraživački dio ovoga diplomskog rada zorno pokazuje da i na banalnim primjerima razlike u medijskim izvještavanjima o jednoj, odnosno drugoj društvenoj skupini možemo jasno iščitati sveprisutnost predrasuda i stereotipa u javnom prostoru. Oni posljedično učvršćuju iste u svim ostalim sferama društva.

Zabrinjava Supekova klasifikacija ponašanja pod utjecajem predrasuda. Od početnog i najblažeg oblika *ocrnjivanja* ili *ogovaranja* koje se sastoji u sklonosti da se loše govori o pripadnicima druge društvene skupine, prelazi na *izbjegavanje* koje se sastoji od stvaranja distance svake vrste pa do *diskriminacije* koja se očituje u nizu mjera koje se poduzimaju kako bi se pripadnik neke društvene skupine prikazao kao manje vrijedan u odnosu na ostale. Četvrti, pretposljednji stupanj *fizički napad* dovodi do posljednjeg stupnja – *istrebljenja* kao konačnog izraza neprijateljstva prema „drugome“, a očituje se u genocidu i progonima (Supek 1992: 62-63).

I baš to „drugi“, „drugotni“, „drugačiji“ u korijenu je predrasuda, onda i stereotipa. U stanju smo percipirati samo svoju društvenu skupinu, njoj pripadamo, unutar nje se razvijamo. Takva je percepcija nužno subjektivna i često naučena i usađena. O „drugima“ uglavnom saznajemo posredno i s određenom distancom. Ta nas distanca, bila ona prostorna ili vremenska, onemogućuje u stjecanju znanja na temelju iskustva i skloni smo nekritičkom preuzimanju tuđih vjerovanja i stavova, onih koji unutar određene društvene skupine imaju status – istine. Škiljan i

Babić u svom istraživačkom radu *Romi u Podravini i Međimurju i uključenost u hrvatsko društvo: od predrasuda i stigmatizacije do socijalne distance i diskriminacije* razlikuju tri vrste predrasuda – „tradicionalne, konformističke i frustracijske“ (Škiljan i Babić 2004: 145). Tradicionalni su uglavnom definirani ranije u ovom poglavlju, to su predrasude koje stječemo socijalizacijom, preuzimanjem „istina“ o „drugima“. Te „istine“ mogu i ne moraju imati utemeljenje u prethodnim događajima. Ukoliko i imaju, dalje su oblikovane vlastitom predodžbom o sebi i „drugima“. Teško se mijenjaju, nova iskustva ih uglavnom ne potiskuju, one ostaju duboko ukorijenjene i prenose se na daljnje naraštaje. Škiljan i Babić drugu vrstu predrasuda, one konformističke, usko vezuju uz socijalni konformizam koji ima funkciju „učvršćenja i održavanja zajednice, te olakšanja pojedinačne pozicije u njoj“ i kao takav moćni je generator predrasuda (Škiljan i Babić 2004: 145). Lakše je preuzeti općeprihvaćena mišljenja u društvu, nego im se suprotstavljati. Posebno ako ona dolaze od moćnih aktera u društvu, bilo institucionalnih, bilo pojedinačnih. Oni pojedinci koji ih ne prihvate, riskiraju izolaciju iz svoje društvene skupine. Treću kategoriju predrasuda autori usko vezuju uz nezadovoljstvo pojedinca, prvenstveno zbog vlastitog neuspjeha i neostvarenih ciljeva, ponajviše u egzistencijalnom smislu. „Usljed nemogućnosti ozbiljenja nekih ciljeva, umjesto samoanalize i kritičkog preispitivanja vlastite situacije, akterovo nezadovoljstvo rezultira premještanjem vlastitih frustracija na druge sudionike društvenih događanja (‘žrtveni jarac’). Takvo premještanje otvara pitanje krivnje drugih za naše probleme i neuspjehe, što je pogodna sociopsihološka atmosfera za pripremu agresivnog nastupa prema drugima. U tom premještanju agresije, najčešći objekti su oni akteri s najmanjom moći u društvu, a u slučaju etničkih zajednica, Romi su paradigmatički primjer za navedeno.“ (Škiljan i Babić 2004: 146) U istraživačkom dijelu rada analizirani komentari čitatelja na objavljene članke na portalu obiluju predrasudama iz kojih se, barem iz načina na koji su izneseni, lako može zaključiti da pripadaju posljednjoj skupini predrasuda.

2.1. Nacionalni i rodni stereotipi

S obzirom na to da se veliki dio rada odnosi na rodne i nacionalne stereotipe, posebno u kontekstu Roma kao pripadnika nacionalne manjine i žena Romkinja koje su još dodatno stigmatizirane i stereotipizirane, osim kao pripadnice nacionalne manjine, i kao žene, pobliže će biti pojašnjena ta dva pojma.

U svom radu *Nejednakost u jeziku* Rada Borić iznosi zanimljive opservacije o utjecaju i važnosti jezika u stvaranju i održanju stereotipa. Orijeentira se na način na koji su predstavljene žene u jeziku, iznosi tvrdnju da su spoznaje, znanja, iskustvo i predrasude koje stvaraju stereotipe upisane u samom jeziku. „Jezik ih dodatno proizvodi, čuva, obnavlja...“ (Borić 2004:

18) U jeziku su stereotipi pustili duboko korijenje, on je izrazito patrijarhalan i prema ženama se odnosi kao maćeha. U uvodu knjige *Uostalom diskriminaciju treba dokinuti!* urednica Valerija Barada slaže se s ranijem iznesenim tvrdnjama kada kaže da je jezik najjasniji pokazatelj diskriminacije prema ženama, a da su razlike u pravima i mogućnostima žena u društvu u odnosu na muškarce duboko usađene u našu kulturu. Vidi se to iz medijskih izvještaja, obrazovanja, stereotipa u jeziku... Sve to odnosi se na žene, ali jednako tako, u istoj formi i s istim posljedicama, preslikano i na bilo koju drugu društvenu skupinu prema kojoj njegujemo predrasude, stvaramo stereotipe i diskriminiramo je. Odnosi se to i na Rome kao uski predmet razmatranja istraživačkoga dijela ovoga diplomskog rada.

Ako su predrasude sadržane već u jeziku, tada se s njima susrećemo u najranijoj dobi i prihvaćamo ih kao vlastite obrasce ponašanja svojstvene našoj kulturi. „Jezik reflektira stavove društva, a onda se stavovi prenose jezikom. Stereotipi su tako postali dio naše svakodnevice i više ne reagiramo na mnoge od njih.“ (Borić 2004: 20) Govorimo li o ženama i stereotipnom prikazu istih kao domaćica i majki, tada je jasno vidljivo kakvu ulogu u svemu imaju mediji – oni su produžena ruka kapitalističkoga svijeta putem reklama i objava. Žena u medijima, osim što je prikazana kao seksualni objekt, gotovo da ne postoji u okviru vlastitih uspjeha i ostvarenja. Jednako kao što ni Romi ne postoje izvan kriminala i nasilja. Autorica donosi brojne primjere različitoga prihvaćanja jezičnih varijacija – kada koristimo augmentativ za ženu i zovemo je *ženturača*, tada o njoj govorimo u negativnom kontekstu, a kada isto radimo s muškarcima koje nazivamo *muškarčinama*, tada im, zapravo, dajemo sve pozitivne karakteristike muškarca. Kada određene izraze poznaje samo rezervirane za žene (primjerice vještica, gadura, raspuštenica, rospija i slično), jezik pogoduje stvaranju diskriminativnih predodžbi o ženama. Jednako kao kada kažemo djetetu da je „kao ciganče“ – impliciramo da su svi Romi prljavi i ne vode brigu o higijeni.

Stereotipi utječu i na interpretaciju muškog i ženskog ponašanja, muškarci su na glasu kao agresivni i neovisni dok su žene nježne i pasivne. Ujedno, isto ponašanje različitog spola doživljavamo drugačije. Muškarci koji su, primjerice, u poslovnom svijetu probitačni, smatraju se uspješnima i podržava ih se, dok se na ženu sasvim drugačije gleda, kao neženstvenu i agresivnu. Kakve to veze ima sa spolom ili rodom? Velike. Spol se još uvijek uglavnom teorijski objašnjava kao nepromjenjiva, zadana kategorija, za razliku od roda koji ima oznaku društvene, promjenjive kategorije, nestabilne, ali na spolu utemeljene. U našoj kulturi postoji odijeljena uloga muškarca i žene u društvu, ona tradicionalno shvaćena, a takve obrasce ponašanja, podjele i stavove usvajamo od malena. U uskoj je to vezi s ranije opisanim načinom usvajanja stereotipa i predrasuda. Jezik je taj koji u tome, autori se slažu, ima veliku ulogu. Hrvoja Heffer u radu *Biološka i društvena kategorija roda u rodnoj teoriji i rodna teorija stereotipa* smatra da

stereotipi imaju veliku ulogu u stvaranju rodnih razlika baš zbog preuzimanja određenoga jezičnog ponašanja kao dijela naše izvedbe muškosti ili ženskosti. „To je odraz jake uloge stereotipa: naučena, opetovana ponašanja pridonose ukalupljivanju određenih, tipičnih (svjeto)nazora i egzistencijalnih danosti. Razvoj je roda u društvenome smislu stoga oblik pobune protiv biološke predodređenosti i društvenih stereotipa, a putem individualnosti.“ (Heffer 2007: 167) Svaka kultura izgrađuje svoje modele ponašanja koji se pripisuju muškom ili ženskom rodu, a jednako tako i stereotipe koji su dio učenja o rodnim ulogama. Teško ih je ili nemoguće iskorijeniti. Rodni stereotipi, kao i nacionalni najzastupljeniji su u medijskom prostoru. Pokazat će to i istraživanje provedeno u sklopu ovoga rada, kao i ranije provedena istraživanja opisana u radu.

3. Pravni aspekti zaštite nacionalnih manjina

Ne postoji općeprihvaćena definicija nacionalnih manjina na razini Europske unije pa je prostor političko-pravne zaštite nacionalnih manjina ostavljen različitim tumačenjima i, u konačnici, prepušten svakoj državi da to pitanje samostalno uredi. Vijeće Europe je 1993. godine donijelo *Preporuku 1201* kojom daje smjernice u definiranju pojma nacionalnih manjina, a sve radi primjene Europske konvencije o ljudskim pravima. Članak 1. *Preporuke 1201* kaže da se nacionalna manjina odnosi na grupu osoba u državi koje: a) prebivaju na teritoriju te države i njezini su državljani; b) održavaju dugotrajne, čvrste i postojeće veze s državom; c) pokazuju distinktivna etnička, kulturna, vjerska ili jezična obilježja; d) dovoljno su reprezentativne, mada su malobrojnije od ostatka stanovništva države; e) motivirane su brigom da sačuvaju ono što konstituira njihov zajednički identitet, uključujući kulturu, tradiciju, vjeru i jezik (<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15235>, *prev. a.*). Međutim, ona jest samo orijentir državama prilikom donošenja propisa koji se odnose na nacionalne manjine. Pojam nacionalne manjine danas je u općoj uporabi, bez obzira na činjenicu što ne postoji njegova općeprihvaćena i nadnacionalna pravna definicija.

Što se tiče daljnje razvoja prava nacionalnih manjina na međunarodnoj razini, bilo bi važno spomenuti *Deklaraciju o pravima osoba koje pripadaju etničkim, nacionalnim, vjerskim i jezičnim manjinama* usvojenu u okviru Opće skupštine Ujedinjenih naroda 1992. godine (https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/deklaracija_o_pravima_osoba_koje_pripadaju_nacionalnim_ili_etnickim_manjinama.pdf). Premda sadrži cijeli niz prava čiju bi zaštitu manjine mogle očekivati od država u kojima žive, ona ni na koji način pravno ne obvezuje države članice i ne osigurava učinkovite mehanizme međunarodne kontrole provođenja *Deklaracije*. Tri godine kasnije, 1995. godine, na snagu su stupila dva bitna dokumenta Vijeća Europe – *Europska povelja za regionalne i manjinske jezik* (https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_hr.pdf) i *Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina* (https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/okvirna_konvencija_za_zastitu_nacionalnih_manjina.pdf). Posljednji se smatra prvim sveobuhvatnim regionalnim dokumentom koji govori o pravima nacionalnih manjina, a koji je u Republici Hrvatskoj na snazi od 1998. godine. Dokument je doživio brojne kritike, ponajviše zbog mnogobrojnih ograda i neodređenih formulacija u vezi sa zaštitom manjina (izrazi poput „gdje je to prikladno“, „ako je nužno“ ili „ako postoji stvaran zahtjev“). Takav dokument ne može se smatrati učinkovitim pravnom zaštitom.

Ako govorimo o statusu i pravima nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj (u daljnjem tekstu RH), onda su ona prvenstveno definirana Ustavom Republike Hrvatske kojim se RH ustanovljuje kao nacionalna država hrvatskog naroda i država pripadnika nacionalnih manjina: Srba, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova, Nijemaca, Austrijanaca, Ukrajinaca, Bugara, Poljaka, Roma, Rumunja i drugih koji su njezini državljani, a kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama zemalja slobodnog svijeta (<https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>). Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u RH je popisano 4.284.889 stanovnika, od čega je 328.738 pripadnika nacionalnih manjina. Romi sa 16.975 pripadnika čine 0,40 posto ukupnog stanovništva RH (<https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/352>). Bez obzira na činjenicu što je Ustavom RH propisano načelo pozitivne diskriminacije u korist nacionalnih manjina, i što sadrži sveobuhvatno jamstvo jednakosti pred zakonom neovisno o rasi, vjeri, društvenom položaju, obrazovanju, nacionalnosti i nadalje, pokazalo se potrebnim prava nacionalnih manjina dodatno zaštititi i Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina. U članku 5. navedeni zakon nacionalne manjine definira kao „skupinu hrvatskih državljanina čiji pripadnici su tradicionalno nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske, a njeni članovi imaju etnička, jezična i/ili vjerska obilježja različita od drugih građana i vodi ih želja za očuvanjem tih obilježja“ (<https://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina>).

Preteča tog zakona jest Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i pravima etničkih ili nacionalnih zajednica ili manjina donesen u prosincu 1991. godine. Nacionalnim manjinama jamčio je ljudska prava i slobode, kulturnu autonomiju, sudjelovanje manjina u predstavničkim tijelima vlasti, poseban status općinama u kojima pripadnici određene nacionalne manjine čine natpolovičnu većinu, obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina te mnoga druga prava.

Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju s Europskom unijom RH obvezala se donijeti novi ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina. On je izglasan 2002. godine i u njega su ugrađeni tada najviši standardi zaštite nacionalnih manjina čime je stvoren normativni okvir za ostvarivanje cjelovite zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina. Tek njime su pobrojane sve manjine koje žive na teritoriju RH, njih ukupno 22. „Iz toga bi se dalo zaključiti da je Hrvatska jedna od multikulturalnih zemalja u Europi“ (Mesić 2013: 121).

U odnosu na prethodni, ovaj ustavni zakon nosi određene novosti, primjerice broj manjinskih zastupnika u Saboru povećan je s pet na osam, oformljena su vijeća i predstavnici nacionalnih manjina u jedinicama lokalne i regionalne samouprave te je osnovan Savjet za nacionalne manjine radi predlaganja uređivanja i rješavanja pitanja u vezi s ostvarivanjem i zaštitom prava i sloboda nacionalnih manjina (<https://pravamanjina.gov.hr/provedba-ustavnog-zakona-o-pravima-nacionalnih-manjina-u-republici-hrvatskoj/583>).

3.1. Diskriminacija nacionalnih manjina i pitanje njene pravne regulacije

„Diskriminacija je djelovanje u prilog svoje i na štetu druge skupine temeljem nejednakih kriterija, koji mogu biti posljedica predrasuda ili namjernog osporavanja prema drugoj osobi.“ (Spajić-Vrkaš 2011: 111) Ona, dakle, obuhvaća nepovoljno tretiranje pripadnika neke društvene skupine na osnovu pripadnosti toj skupini, a sve kako bi se istaknuo njihov manje vrijedan položaj u društvu. Za razliku od predrasude, koja joj prethodi, ali ne mora do nje voditi jer se javlja samo na razini stava, diskriminacija uvijek pretpostavlja određeno aktivno djelovanje. Društvo funkcionira na temelju moći i hijerarhije, a ta moć je, u pravilu, u rukama pripadnika većinske društvene skupine koja onda određuje i održava kriterije koji dovode do isključivanja „drugih“, bilo da se radi o razlikovanju temeljem rase, vjeroispovijesti, nacionalne pripadnosti i slično.

Zakon o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine 85/08, 112/12) u članku 1. izravno kaže – njime se osigurava zaštita i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka RH, stvaraju se pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje se zaštita od diskriminacije na osnovi rase ili etičke pripadnosti, boje kože, spola, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovinskog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije. Njime je otvorena mogućnost zaštite svakog pojedinca od diskriminacije, između ostalog, i na temelju nacionalne pripadnosti te sankcioniranje svih oblika diskriminacijskog postupanja. Dodatno, u članku 8. Zakon definira i široko područje primjene na postupanje svih državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne samouprave, pravne osobe s javnim ovlastima te na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba, osobito u područjima rada i radnih uvjeta, pristup svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije; obrazovanja, znanosti i športa; socijalne sigurnosti, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja te osiguranja za slučaj nezaposlenosti; zdravstvene zaštite; pravosuđa i uprave; stanovanja; javnog informiranja i medija; pristupa dobrima i uslugama te pružanju istih; članstva i djelovanja u sindikatima, organizacijama civilnoga društva, političkim strankama ili bilo kojim drugim organizacijama i sudjelovanja u kulturnom i umjetničkom stvaralaštvu. Zakon definira i izravnu diskriminaciju kao svako postupanje kojim se osoba stavlja ili bi mogla biti stavljena u nepovoljniji položaj od druge osobe u usporedivoj situaciji, i neizravnu diskriminaciju koja postoji kada neutralna pravna norma, kriterij ili praksa stavljaju osobu u nepovoljniji položaj u odnosu na drugu osobu, osim ako je ta pravna norma, kriterij ili praksa objektivno opravdana legitimnim ciljem, a sredstva usmjerena postizanju tog

cilja su primjerena i nužna (Zakon o suzbijanju diskriminacije, čl. 2, Narodne novine 85/08, 112/12).

Međutim, pokazalo se da je Zakon mrtvo slovo na papiru koji ne pruža adekvatnu zaštitu. Mnogobrojna istraživanja diskriminacijskih praksi u javnom prostoru RH svjedoče upravo u prilog ove teze. Istraživanje provedeno 2016. godine po nalogu Ureda pučke pravobraniteljice i Centra za mirovne studije pokazalo je zabrinjavajuće rezultate – diskriminacije je najviše u području rada i zapošljavanja, a prate ga diskriminacija u području pravosuđa, medija, postupanja policije i obrazovanja. Najčešći razlog zbog kojega se ispitanici osjećaju diskriminiranimi jesu nacionalna pripadnost ili podrijetlo, slijede vjerska pripadnost pa socijalno podrijetlo i imovno stanje, političko uvjerenje, spolna orijentacija, invaliditet te boja kože i rasa. Poražavajući je podatak da čak 68 posto ispitanika koji su doživjeli neki oblik diskriminacije, isti nisu prijavili nadležnim institucijama. Najčešći razlog jest stav kako prijava ne bi ništa promijenila, ali i strah da će se situacija dodatno pogoršati. Njih 13 posto nije znalo ni kome bi se obratili, a sličan postotak smatra kako bi prijavljivanje bilo prekomplikirano, dugotrajno i skupo (<http://novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/U-hrvatskom-drustvu-diskriminacija-naprosto-cvjeta-a-cak-dvije-trecine-zrtava-je-nikad-ne-prijavljuje>).

U kontekstu ovoga rada bitno se posebno osvrnuti na diskriminaciju Roma. Gore navedeno istraživanje došlo je do zaključka da Hrvati najveću socijalnu distancu imaju baš prema Romima – gotovo polovica ispitanika vjeruje kako Romi žive od socijalne pomoći i ne žele raditi.

Tijekom 2017. godine Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina provodio je opsežno znanstveno istraživanje romske populacije u RH. Rezultati su objavljeni u kolovozu 2018. godine u publikaciji *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka* (<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo%20-%20istra%C5%BEivanje%20baznih%20podataka.pdf>).

Čak 28,2 posto pripadnika romske nacionalnosti smatra da je doživjelo neki oblik diskriminacije unutar 12 mjeseci koji su prethodili istraživanju. Najveći broj slučajeva diskriminacije pripadnika romske nacionalne manjine utvrđen je na području rada i zapošljavanja, a potom na području socijalne skrbi. Prikupljeni podaci upućuju na zaključak da nema razlike u udjelu muškaraca i žena koji su doživjeli neko iskustvo diskriminacije (Prema Kunac i dr. 2018).

Članak 87. Kaznenog zakona RH (Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17) navodi da je zločin iz mržnje kazneno djelo „počinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, invaliditeta, spola, spolnog opredjeljenja, ili rodnog identiteta druge osobe“. Istraživanje je obuhvatilo i ovaj segment i pokazalo da je čak 16,9 posto Roma bilo žrtva toga kaznenog djela, znatno više muškaraca nego

žena. Podaci Ministarstva unutarnjih poslova pokazuju da je od 25 evidentiranih slučajeva zločina iz mržnje u 2017. godini, 4 bilo počinjeno prema Romima (<http://ombudsman.hr/hr/izvjesca-2017/izvjesce-pp-2017/send/82-izvjesca-2017/1126-izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2017-godinu>). Zabrinjavajući je podatak kako ispitanici navode da gotovo polovicu fizičkih napada kojima su bili izloženi samo zato što su Romi, nadležne institucije, u prvom redu policija, nisu prepoznale kao zločin iz mržnje (Prema Kunac i dr. 2018).

Na Sveučilištu Sjever 2015. godine provedeno je istraživanje percepcije javnosti o romskoj manjini u Međimurskoj županiji. Rezultati istraživanja u suprotnosti su sa svim dotad vršenim istraživanjima vezanim uz položaj Roma u Hrvatskoj. „Dobiveni rezultati ukazuju da postoji jaz u odnosima između Hrvata i Roma u Međimurskoj županiji, međutim, isto tako ukazuju da taj jaz nije nepremostiv uz obostrano razumijevanje i prihvaćanje kulturoloških različitosti, te prihvaćanje osnovnih kulturnih normi i zakona Republike Hrvatske. Nadalje, rezultati istraživanja ukazuju na nepostojanje diskriminacije po nacionalnoj osnovi.“ (Tomšić i Bakić-Tomić 2015: 172) Ranije spomenuto istraživanje koje su 2004. godine proveli Škiljan i Babić, a koje jednako tako uključuje istraživanje romske populacije u Međimurju (uz Koprivničko-križevačku i Varaždinsku županiju), donosi drugačije rezultate – „pokazuje egzistiranje stereotipa i predrasuda o Romima kod neromskog stanovništva. Neromska populacija ih ignorira i ne želi upoznati. Slično je i sa stigmom koju nose, a njezinu snagu i opterećenje prepoznaju i intervjuirani Romi. Sve to rezultira socijalnom distancom prema Romima, uz manifestaciju te distance u različitim oblicima diskriminatornog ponašanja prema pripadnicima ove populacije“ (Škiljan i Babić 2004: 141).

Istina, potonje istraživanje objavljeno je s vremenskom distancom od 11 godina, 2004. godine, i moglo bi se tumačiti kako je u to vrijeme došlo do značajnog pomaka u kontekstu zaštite romskog stanovništva od diskriminacije, odnosno jačanja svijesti većinskog stanovništva o pravima romske populacije. Međutim, takav zaključak kosi se s ostalim istraživanjima na koje se ovaj rad poziva.

4. Mediji i nacionalne manjine

Kako što je ranije napomenuto, jedan od najvažnijih zakona koji u RH štiti prava nacionalnih manjina jest Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina. On nalaže da se svim pripadnicima nacionalnih manjina omogući pristup sredstvima javnog priopćavanja i obavljanja djelatnosti javnog priopćavanja na jeziku i pismu kojim se služe. Sve radijske i televizijske postaje dužne su promicati razumijevanje za pripadnike nacionalnih manjina i proizvoditi sadržaj koji je namijenjen informiranju pripadnika nacionalnih manjina na njihovom jeziku, ujedno ističući potrebu za proizvodnjom sadržaja koji bi poticao razvoj kulturne, vjerske i druge samobitnosti. Ne odnosi se ovo na medije u privatnom vlasništvu, ali jest neka smjernica koje bi se i oni trebali držati u izvještavanju i proizvodnji sadržaja.

Međutim, za suzbijanje stereotipizacije i diskriminacije pripadnika nacionalnih manjina, čini se da su mnogo važnije pozitivne promjene u kvaliteti sadržaja koji govori o nacionalnim manjinama, a nije namijenjen samo njima, već i svim ostalim građanima. Pozitivni procesi koji se u mnogim europskim državama odvijaju u kontekstu senzibiliziranja javnosti za potrebe i probleme pripadnika nacionalnih manjina u uskoj su vezi s medijima. Oni su ti koji imaju moć zastupati određena stajališta, nametati mišljenja, ukazivati na probleme i, u konačnici, oblikovati javno mnijenje. Nacionalne manjine imaju svoje predstavnike u tijelima vlasti većine europskih država, sudjeluju u političkim i građanskim procesima, ali i dalje najveći kontakt s većinskim stanovništvom ostvaruju putem medija. Tim putem pokušavaju senzibilizirati javnost za svoje probleme, izboriti se za svoja prava i boriti se protiv diskriminacije i predrasuda s kojima se suočavaju. „Već i površna istraživanja medija, posebno tiskovina u Hrvatskoj, pokazuju kako se o nacionalnim manjinama piše gotovo isključivo u političkim rubrikama. Dakle, prvenstveno u kontekstu unutarnjih političkih događanja. U kulturnim rubrikama tekstovi o nacionalnim manjinama se objavljuju vrlo rijetko, dok se u gospodarskoj politici nacionalne manjine gotovo ne spominju. Etnički sukobi i neriješena manjinska pitanja nameću se kao glavne teme većine članaka, radio emisija i TV priloga. (...) Izvještavanje o nacionalnim manjinama često je svrstavano između incidenata i kampanjskog praćenja. Političari i mediji bitno su doprinisili stvaranju stereotipa i predrasuda o nacionalnim manjinama.“ (Tatalović 2015: 11-12) Mediji, dakle, ne koriste svoju moć kako bi senzibilizirali javnost za potrebe nacionalnih manjina. Pozitivnim izvještavanjem o različitostima koje obogaćuju društvo i promoviranjem multikulturalizma, radi naglašavanja potrebe njihovog prihvaćanja i integracije u društvo, mogli bi učiniti veliki korak za bolju kvalitetu života manjinskih društvenih skupina.

Mediji su neizostavan dio naše svakodnevice i uvelike utječu na naše poimanje stvarnosti. Kvaliteta i kvantiteta medijskih napisa o nacionalnim manjinama, uz kontekst u kojem se o njima

piše, mogu biti jasan pokazatelj društvene zrelosti i demokratičnosti određene zemlje. Nije nimalo lagan zadatak pisati o nacionalnim manjinama, posebice imajući na umu važnost takvih objava na svekolik društveni i politički život zemlje. Ujedno, dodatan problem predstavlja poplava senzacionalističkih vijesti koje privlače najveći dio publike. Tako se često ne izvještava o konkretnoj osobi, nego se ističe njena nacionalna pripadnost pa sa stranica portala iskaču podebljani naslovi sa Srbinom, Albancem ili Romom u glavnoj ulozi. Nisu uvijek novinari krivi za senzacionalističko izvještavanje, nerijetko se pokazalo kako predstavnici nacionalnih manjina svojim izjavama i ponašanjima potiču takvo izvještavanje. Kako bilo, poruka koja se šalje javnosti nije ona koju bi uređeno i tolerantno društvo trebalo prihvaćati. Implikacije različitih načina medijskog izvještavanja o nacionalnim manjinama tiču se svih građana jer ono može dovesti ili do širenja nacionalizma, netrpeljivosti i stvaranja tenzija u društvu ili do promocije tolerancije i suosjećanja.

4.1. Smjernice za izvještavanje o nacionalnim manjinama

S obzirom na važnost korektnog izvještavanja o nacionalnim manjinama, posebnu pažnju trebalo bi posvetiti edukaciji novinara i urednika medija kako bi mogli prepoznati koje su teme važne za manjinske društvene skupine i kako ih kvalitetno obraditi. Njihova uloga u promicanju suradnje i kvalitetnog suživota manjinskih društvenih skupina međusobno i s većinskim stanovništvom jest ključna.

Media Diversity Institute u Londonu (http://www.media-diversity.org/en/additional-files/documents/b-studies-reports/EJI_Study_Summary_Report%20FINAL.pdf) objavio je studiju o načinu na koji se u medijima izvještava o etničkim i vjerskim pitanjima, a koja je utemeljena na analizi 119 medijskih tekstova i razgovara sa 117 novinara i urednika iz devet europskih zemalja. Između ostalog, studija jasno govori o činjenici da nije ista kvaliteta izvještaja novinara koji je specijaliziran u praćenju manjinskih tema i onoga koji to nije. Prvi pokazuju znatno viši nivo etičkih standarda u izvještavanju o nacionalnim manjinama. Ujedno, studija ističe da mediji imaju obavezu predstavljati različite grupe ljudi s ciljem uspostavljanja dobrih međuljudskih odnosa između pripadnika različitih društvenih identiteta. Ljudska prava i novinarstvo usko su povezana, naglašava se u studiji, pa se na novinarstvo može gledati i kao na temeljno ljudsko pravo da se informira i bude informiran. Nažalost, na novinarstvo se može gledati i kroz prizmu govora mržnje i ono tada predstavlja kršenje ljudskih prava. Bez izuzetka, novinarstvo bi trebalo biti sredstvo zaštite ljudskih prava, a kršenje istih oštro osuđivati, analizirati i na njega ukazivati. Iako je zaključak studije da postoji pozitivan pomak u

izvještavanju o manjinskim društvenim skupinama, i dalje se većina izvještaja odnosi na izvještavanje o negativnim aspektima – siromaštvo, zločin, diskriminacija, imigracija i slično.

Možda najvažnije, studija donosi preporuke, kako za novinare i urednike, tako i za novinarska udruženja vezano uz regulaciju i usmjeravanje izvještavanja o manjinskim društvenim skupinama, tako često stigmatiziranima i stereotipiziranima. Između ostalog, predlaže se da se u izvještajima izbjegavaju stereotipi, daje glas nevidljivima, portretira ljude kao ljudska bića a ne kao pripadnike manjine, da se novinari upoznaju sa zakonskim propisima koji zabranjuju diskriminaciju, stavljaju činjenice u određeni kontekst i osiguraju pozadinske informacije slučaja te oštro odvoje mišljenja od činjenica. Apelira se i na strukovna novinarska udruženja da usvoje etičke kodekse struke, daju članovima vlastite preporuke za izvještavanje o nacionalnim manjinama te da osnuju etičko povjerenstvo koje bi ocjenjivalo pojedinačne dvojbene slučajeve.

Hrvatsko novinarsko društvo (u daljnjem tekstu HND) objavilo je Kodeks časti hrvatskih novinara (<https://www.hnd.hr/dokumenti>) koji u članku 1. propisuje da su novinari u svom radu dužni braniti ljudska prava, dostojanstvo, slobode i vrijednosti, uvažavati pluralizam ideja i nazora, opirati se svim oblicima cenzure, pridonositi jačanju pravne države i kao dio javnosti sudjelovati u demokratskoj kontroli moći i vlasti. Osim što su obavezni pridržavati se Ustava i zakona Republike Hrvatske, njihova je obveza pridržavati se profesionalnih etičkih načela. U kontekstu ovoga rada možda je najznačajniji članak 13. koji nalaže novinarima da u svom djelovanju poštuju, štite i promiču temeljna ljudska prava i slobode, a osobito načelo jednakosti svih građana. Poseban naglasak stavljen je na odgovornost prilikom izvještavanja ili komentiranja prava, potreba, problema i zahtjeva manjinskih društvenih skupina. Informacije o rasi, boji kože, vjerskoj ili nacionalnoj pripadnosti, životnoj dobi, spolu (...) novinar navodi samo ako je ona izrazito relevantna u kontekstu u kojem se iznosi. Nedopustivo je koristiti stereotipe, pejorativne izraze, ponižavajuće prikazivanje, kao i svaki drugi oblik izravnog ili neizravnog poticanja ili podržavanja diskriminacije.

Uz profesionalne važni su i etički aspekti izvještavanja i jednako tako ne bi smjeli biti zanemareni. Oni su bitni u izvještavanju općenito, ali ako govorimo o izvještavanju o nacionalnim manjinama i imajući na umu moć koju u tom kontekstu mediji imaju, slijepo držanje etičkih načela nužan je preduvjet za obavljanje posla. Nepridržavanjem istih, novinari mogu uvelike pridonijeti jačanju mržnje, netolerancije, predrasuda, stereotipa i diskriminacije prema manjinskom stanovništvu.

Istraživački dio ovoga rada, koji se ponajviše odnosi na analizu komentara čitatelja na medijske objave, ali se dotiče i kvalitete objavljenih tekstova, jasno pokazuje da novinari i dalje često zanemaruju ove preporuke, nacionalne manjine predstavljaju na način koji dodatno

raspršuje predrasude, stereotipe, diskriminaciju te u negativnom kontekstu izvještavaju o događajima. Čine to izborom sugovornika, nejednakim izvještavanjem o različitim stranama događaja, predstavljanjem manjinske društvene skupine u kontekstu općeprihvaćenih stereotipa, iznošenjem nagađanja, izbjegavanjem utvrđivanja činjenica i slično.

4.2. Medijska prezentacija nacionalnih manjina

Mediji se u svojem izvještavanju i, općenito, temama koje prate i načinom na koji ih obrađuju prilagođavaju interesima većine. To se može shvatiti i opravdati s tržišnog aspekta. Šira publika i teme koje je zanimaju, donijet će više profita. Međutim, u takvom svijetu glasovi manjinskih skupina ostaju ušutkani i sadržaji koji bi se bavili njima ili predmetom njihova interesa bivaju gurnuti na same margine medija, često i izostaju. Najveći problem, zapravo, predstavlja – što se piše. „Kada pišu o nacionalnim manjinama, mediji su ponajprije usmjereni na nesuglasice, nesporazume i razne vrste konfliktnih situacija, dok su teme koje su vezane uz pozitivne primjere tolerancije, uključivanja u život zajednice, razumijevanja i suživota, uglavnom iznimka ili su potpuno zanemarene. (...) Novinari i urednici orijentirani prema senzacionalizmu, u velikom broju slučajeva, reagiraju samo na ona zbivanja koja su u stanju šokirati i izazvati negativne osjećaje prema pripadnicima nacionalnih manjina. Rubrike crne kronike nemalog broja medija, negativnom intonacijom te isticanjem pripadnosti sudionika nekog događaja određenoj manjinskoj skupini, stvaraju negativnu percepciju nacionalnih manjina. Još je opasnije kada se nacionalne manjine u medijima predstavljaju kao opterećenje društvu.“ (Tatalović 2015: 17) O pripadnicima nacionalnih manjina izvještava se u kontekstu događaja koji se vezuju uz kriminal, tragedije, nasilje, oni su gotovo bez iznimke predstavljeni kao drugačiji, opasni ili sami krivi za svoju sudbinu, a sve pod utjecajem davno stečenih predrasuda i stereotipa.

Igor Kanižaj u knjizi *Manjine – između javnosti i stvarnosti* analizira način na koji su nacionalne manjine predstavljene u medijima. Prije iznošenja rezultata vlastitog istraživanja navodi kako postoji velik broj međunarodnih istraživanja na istu temu i sve su one podudarne u dvije dimenzije. „Prvo, mediji uglavnom ignoriraju takve teme, i drugo, kada im i obrate pažnju, izvještavanje je označeno sljedećim karakteristikama: 1. U negativnom se kontekstu izvještava o neuobičajenim događajima poput tragedija, kriminala, nasilja, ekstremizma ili prijetnji javnom redu i miru. 2. Članovi manjinskih grupa predstavljaju se kao drukčiji, opasni i neracionalni, uz čestu upotrebu predrasuda, pretjerane pridjeve, generalizaciju i stereotipe. 3. Pripadnike manjinske grupe optužuje se da su sami krivi za svoju sudbinu, te da su ujedno nesposobni promijeniti vlastitu stvarnost. 4. Socijalni, ekonomski i politički razvoj koji se odnosi na manjine

predstavlja se površno, bez ozbiljnih analiza i pojašnjenja ili konteksta u kojemu se nešto dogodilo.“ (Kanižaj 2006: 31) Riječ je o knjizi koja predstavlja rezultate istraživačkog rada dugog više od pet godina, a nastao je kao potreba da se po prvi put, sustavno i dugoročno, analizira predstavljenost manjinskih društvenih skupina u hrvatskim medijima. Istraživanje se provodilo u nekoliko faza, ukupno je uključivalo 600 članaka i više hrvatskih medija u tiskanom izdanju – Večernji i Jutarnji list, Slobodnu Dalmaciju, Novi list i Vjesnik. Rezultati su zabrinjavajući, iako ne iznenađuju. Manjinske su teme prisutne u političkim rubrikama, a u onim kulturnima nalaze se u tragovima. Predstavlja to dodatni problem jer mnogi autori tvrde kako je kulturna sfera upravo ona preko koje se najbolje ostvaruje integracija neke manjine u društvo, prvenstveno zato jer su kulturne aktivnosti oslobođene političkih konotacija i neopterećene međuetničkim sukobima. Osim apsolutne dominacije jedne rubrike u kojoj se objavljuju manjinske teme, dominira i vrsta žanra – vijest ili izvještaj kojima je osnovni cilj da se korisnik medijskog sadržaja informira, koji ne daju dublji uvid u temu i ne nude vrijednosni sud, pozadinu problema ili moguće rješenje. Analitičke forme poput komentara ili intervjua, koje bi omogućile da se stvori dublja i istinitija slika prema manjinskim skupinama u društvu, nalaze se u tragovima. Kanižaj smatra kako razlog tome može biti izostanak istraživačkog novinarstva, ali i novinarska pasivnost (Prema Kanižaj 2006: 52-53).

Teme poput konflikata, nesreća ili tragedija neizostavan su dio današnjeg izvještavanja, može se reći i da dominiraju. Urednici su svjesni koliko su one privlačne publici i potpuno nekritično i preko svake mjere inzistiraju na njima. Radi se, jasno, opet o trci za profitom i većom reakcijom publike no što bi to polučila, primjerice, pozitivna vijest. „Kada se izvještava o kriminalnim aktivnostima, o manjinama se piše diskriminirajuće kroz senzacionalističko-diskriminirajući okvir. (...) Novinari pak svjedoče kako su prisiljeni navoditi podatke o pripadnicima nacionalnih manjina zbog pritiska urednika koji drže da će takve informacije povećati broj prodanih primjeraka. Diskriminiranje manjina u crnoj kronici često se svodi na generalizaciju i poopćavanje. Kada Rom počini zločin, odmah se ističe narodnost, a da se ponekad ime i prezime osobe uopće ne objavi.“ (Kanižaj 2006: 97)

5. Romi

Prema podacima iz popisa stanovništva 2011. godine 16.975 Roma živjelo je na području RH i to najviše na području Međimurske, Osječko-baranjske, Sisačko-moslavačke županije i Grada Zagreba. Međutim, procjena Vijeća Europe govori o dvostruko većem broju pripadnika romske nacionalnosti, njih čak 30 do 40 tisuća. To znači da se većina njih ne izjašnjava pripadnicima romske nacionalnosti. Stigmatizacija i diskriminacija kojoj su izloženi samo je jedan od razloga skrivanja nacionalnosti.

Romi nisu homogeni, govore različitim jezicima i raznih su vjeroispovijedi (većina su katolici, zatim muslimani pa pravoslavci). Uglavnom nisu dobro integrirani u društvo, osjećaju se kao stranci i prema njima se tako i ponaša većinsko stanovništvo puno predrasuda, što zbog drugačijega fizičkog izgleda, marginalne obrazovne i socioekonomske pozicije, kulturne inferiornosti i stila života. Dodatno to potiče i razjedinjenost Roma na razne klanove koji svoju poziciju unutar romske organizacije brane nauštrb prosperiteta i integracije cijele zajednice u većinsko društvo.

Na području RH Romi obitavaju od 14. stoljeća. Povijesni izvori koji govore o porijeklu Roma skromni su, rađaju nekoliko teško dokazivih teza. Njihov način života koji je podrazumijevao trajnu izoliranost od okruženja u kojem su živjeli i paralelno preuzimanje djelića kulture različitih naroda glavni je razlog teškog detektiranja njihovoga stvarnog porijekla. Prema najjasnijim povijesnim ali i lingvističkim izvorima, moglo bi se zaključiti da potječu iz sjeverozapadne Indije, što i jest široko rašireno vjerovanje.

Prvi pisani dokument u kojemu se spominju Romi na području RH potječe iz 1362. godine, a govori o njihovom dolasku u Dubrovnik. U Zagrebu se spominju prvi put 1373. godine uz zapis da su se bavili zanatskim djelatnostima te da su bili vrijedni i dobri zanatlije. Danas se nalaze na prostoru cijele RH i žive u različitim zajednicama koje njeguju drugačiju kulturu. Ponekad se i same međusobno teško sporazumijevaju s obzirom na to da govore drugačijim jezikom (Rumbak 2003: 74).

5.1. Socijalna država – maćeha Roma

Definiranje prava nacionalnih manjina u RH najvećim je dijelom uređeno nacionalnim zakonima. Na njih u manjoj mjeri utječu neke međunarodne konvencije i nadnacionalni zakoni u okviru članstva u Europskoj uniji. Nije tu RH nikakva iznimka. Uz provođenje priznatih međunarodnih sporazuma, ostvarivanje prava nacionalnih manjina u okviru određene države uglavnom je pitanje unutarnjeg uređenja. Međutim, nacionalne manjine su specifične jer bi se o

njihovim pravima u određenoj državi koju nastanjuju trebala brinuti i matična država iz koje dolaze. Ako ništa drugo, mehanizmima diplomacije i vanjske politike utjecati na poboljšanje uvjeta života i prihvaćanje različitosti te podržavanje programa i projekata svoje manjine kroz financijska davanja. Ono što dodatno, u odnosu na druge nacionalne manjine, otežava situaciju Romima jest činjenica što oni nemaju svoju matičnu državu.

Jedno od široko rasprostranjenih uvjerenja jest i ono da su Romi neradnici, lijenčine, paraziti društva koji žive od socijalne pomoći. Životni standard većine Roma izrazito je nizak. Smanjena dostupnost zdravstvene zaštite, niska razina obrazovanja, loši uvjeti stanovanja te niska stopa zaposlenosti samo su neki čimbenici koji u međusobnoj uzročno-posljedičnoj vezi doprinose stalno prisutnoj marginalizaciji ove skupine stanovništva i njihovoj ovisnosti o socijalnoj, odnosno društvenoj skrbi. Problem je generalizacije, nisu svi Romi isti, ali ne možemo reći niti da većina Roma živi mnogo drugačije. Podaci Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH govore u prilog tome. Većina Roma u evidenciji su nezaposlenih osoba. Razlog tome jest i njihova neobrazovanost, ali i vlastita odluka. U sustavu socijalne skrbi u kojemu primaju novčanu pomoć, često im se i ne isplati raditi, iznos koji primaju premašuje ono što bi kao nekvalificirana radna snaga mogli zaraditi. Ako i rade, to je u zoni sive ekonomije. Sustav socijalne skrbi uređen je Zakonom o socijalnoj skrbi temeljem kojega korisnici imaju pravo na savjetovanje, pomaganje u prevladavanju posebnih teškoća, pomoć za uzdržavanje, pomoć za podmirenje troškova stanovanja, jednokratnu pomoć, doplatak za pomoć i njegu, pomoć i njegu u kući, osobnu invalidninu, osposobljavanje za samostalan život i rad, skrb izvan vlastite obitelji i druge pomoći. Prema podacima Ministarstva rada i socijalne skrbi, u RH trenutačno približno 21.381 osoba romske nacionalnosti koristi pravo na pomoć za uzdržavanje. Ako se uzme u obzir procijenjeni broj od 30 do 40 tisuća Roma koji žive na teritoriju RH, vidljivo je da više od 50 posto njih živi od socijalne pomoći (<https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/nacionalni-program-za-rome/socijalna-skrb/394>). Visina pomoći utvrđuje se prema broju članova obitelji, njihovoj dobi, mogućnostima rada pa tako varira i nije jednaka za sve romske obitelji. Među njima je i veliki broj radno sposobnoga stanovništva mlađe životne dobi. Kakav je odnos prema članovima obitelji koji su u potrebi i stvarni korisnici pomoći, dovoljno govori podatak Ministarstva rada i socijalne skrbi da od ukupnoga boja pripadnika romske nacionalnosti tek njih 70-ak ostvaruje pravo na osobnu invalidninu. Malen je to broj u odnosu na broj pripadnika romske nacionalnosti, a još manji ako se uzme u obzir stil života i oslanjanje na socijalnu pomoć. To ne znači da osoba s invaliditetom nema u romskoj populaciji ili da ih je malo, nego da su uglavnom zanemareni od drugih članova obitelji koji za njih ne traže pomoć, a da ih centri za socijalnu skrb nisu prepoznali i zaštitili.

Odnos centara za socijalnu skrb (u daljnjem tekstu CZSS) prema romskom stanovništvu i provedba propisa RH poseban je problem. S obzirom na to da je primijećeno da Romi socijalna novčana davanja od države, koja su im glavni i često jedini prihod u obitelji, ne troše na zadovoljenje osnovnih životnih potreba, već često nenamjenski, CZSS koriste zakonsku mogućnost i Romima pomoć za uzdržavanje odobravaju u naturi, što ne rade ni s jednom drugom manjinskom skupinom. Ono što posebno zabrinjava jest nejednak odnos CZSS prema školovanju romske i neromske djece. Odrasla romska populacija u velikoj je mjeri neobrazovana. Teško je od njih, bez pomoći sustava, očekivati da će inzistirati na obrazovanju svoje djece i tako se taj začarani krug nastavlja. Država i obrazovne ustanove trebale bi preuzeti kontrolu i brigu o školovanju romske djece. Jedino tako će se prekinuti generacijama dug niz neobrazovanih Roma koji niti žele niti su kvalificirani za ikakav ozbiljan rad i izlazak iz bijede i siromaštva. Prema pozitivnim propisima RH svako dijete obavezno je završiti osnovnu školu (radi se, jasno, o djeci koja su psihofizički to u mogućnosti). Rumbak u svojoj knjizi *Potrebe/problemi romske populacije u Republici Hrvatskoj* navodi kako je današnji odnos obrazovnih institucija u RH potpuno suprotan vremenima prije osamostaljenja. „U bivšoj državi nije bilo djeteta koji nije bio upisan u redovno osnovnoškolsko obrazovanje, a roditelji koji to nisu učinili bili su strogo kažnjavani.“ (Rumbak 2003: 100) Čak i Vlada RH priznaje da CZSS ne vode brigu o školovanju romske djece. Oni su ovlašteni i obavezni, sukladno Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske, štiti prava djeteta i u tim okvirima nadgledati roditeljsku skrb te poduzimati različite mjere zaštite ukoliko ona nije adekvatna. Te mjere zaštite ovise o situaciji i potrebi, a idu od upozorenja i nadzora do oduzimanja roditeljske skrbi i izdvajanja djeteta iz obitelji. Odluke o težim mjerama donosi sud na prijedlog CZSS. Međutim, u području zaštite romske djece, CZSS potpuno zakazuju i u odnosu na stvarne uvjete u kojima romska djeca žive i u odnosu na roditeljsku nebrigu. „Naime, poznato je da veliki broj romske djece prosjači, ne pohađa osnovnu školu, nisu obuhvaćeni cijepljenjem, što sve ukazuje na zanemarivanje djece od strane roditelja. (...) Djelatnici centra za socijalnu skrb, uvažavajući tradicijski način življenja romskih obitelji, te uvjeta u kojima Romi žive ne primjenjuju striktno navedene zakonske odredbe, već daju prednost pravu djeteta da živi sa svojim roditeljem. Stoga aktivnosti službe socijalne skrbi idu u pravcu materijalnog zbrinjavanja romskih obitelji, a navedene mjere zaštite djece primjenjuju se samo kada je djetetu u obitelji ozbiljno ugroženo zdravlje, odnosno život. Očito je da su centri za socijalnu skrb značajno tolerantniji u primjeni mjera obiteljsko-pravne zaštite, kad su u pitanju romske obitelji.“ (<https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/nacionalni-program-za-rome/socijalna-skrb/394>) Priznanje je to koje stoji na službenim stranicama Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH.

Romi sami smatraju da su unaprijed izgubili bitku s obrazovanjem jer su stigmatizirani kao neodgovorni, neinteligentni i bez radnih navika. Ujedno, kako ne pohađaju vrtiće niti bilo koji drugi oblik predškolskog odgoja, nisu u jednakoj startnoj poziciji u odnosu na ostalu djecu, zaostaju u znanju, ali i u mogućnostima praćenja nastave s obzirom na to da nedovoljno dobro govore hrvatski jezik (Rumbak 2003: 101).

Teško je očekivati u tim uvjetima da većinsko stanovništvo prihvati takav način života romskoga stanovništva i na svoja „leđa“ prebaci obavezu uzdržavanja uglavnom mnogorodnih obitelji. Upravo ta nerazvijenost romskoga društva glavni je generator visoke rodnosti. Djeca u romskim obiteljima imaju i gospodarsku ulogu, nose prihod od socijalne skrbi, odnosno dječjega doplatka, a često su zadužena i za prosjačenja po ulicama.

5.2. Stereotipno viđenje romske populacije

Zbog svih ranije navedenih problema s integracijom Romi su u javnosti diskriminirani. Njih se generalizira i sve stavlja „u isti koš“. Nažalost, ne možemo reći da svaka prišivena etiketa i jest stereotip ili barem da isti nema utemeljenje u stvarnom životu. Pojedini Romi svojim ponašanjem produbljuju podjele i diskriminaciju većinskoga stanovništva prema njima. „Uzroci svih romskih problema generalno se odnose dijelom iz unutar-romske sfere, dijelom iz ne-romskog okruženja, i na kraju, iz specifične komunikacije koja se odvija između dvije navedene sfere: komunikacijom predrasuda. Koliko god da je precizan, analitički skalpel nije u stanju riješiti i odgonetnuti što je starije „kokoš“ ili „jaje“, odnosno koja je od ove dvije sfere dominantno odgovorna za većinu romskih problema. (...) Imamo, zapravo, susret dvije vrste predrasuda: s romske strane to je kolektivni kompleks niže vrijednosti koji uglavnom proizlazi iz stanja potpune depriviranosti, bijede i siromaštva, i odnos obespravljenosti koje Romi doživljavaju od strane većinskog, ne-romskog okruženja u kojem žive.“ (Rumbak 2003: 91-92)

Rečeno je, najveći dio problema koji ima romska populacija proizlazi iz niskog stupnja obrazovanja, sustava socijalne pomoći, visoke stope nataliteta i samoga načina života. Ujedno, suočavaju se s brojnim predrasudama i prilikom zapošljavanja gdje su diskriminirani zbog svoje nacionalnosti. Rađaju se u neimaštini, naselja u kojima gotovo getoizirani žive nemaju osnovne komunalne priključke, higijena i uvjeti života na niskim su razinama. Zato ih se etiketira kao smrdljivce, zamazane, prijenosnike ušiju i drugih bolesti i slično. Ipak, čini se da je život u tim zatvorenim zajednicama duboko ukorijenjen u romsku tradiciju. „Ako bi mogli birati između mješovitog naselja i *romske mahale*, većina bi se odlučila za život u romskom naselju gdje i vide svoju budućnost jer se tamo ni po čemu ne razlikuju od ostalih stanovnika.“ (Rumbak 2003: 44) Romska naselja, bilo da se nalaze na periferiji većih mjesta ili, u posljednje vrijeme sve češći

slučaj zbog ubrzane urbanizacije, unutar većih mjesta, ne zadovoljavaju ni najniže uvjete života. Bez osnovne infrastrukture, kuća izgrađenih od otpadnih materijala lima i dasaka, ponekad smještena uz smetlišta, takva naselja nisu adekvatna za dostojanstven život. Još je veći problem što se životom u tim naseljima stječu loše navike s kulturološkog aspekta. Sasvim je izvjesno, romska startna pozicija s obzirom na naslijeđe i uvjete života, lošija je od startne pozicije većine drugih skupina društva. Teže im se probiti do višega društvenog položaja, umnogome ih tu koči i zajednica unutar koje žive, a u kojoj se njeguju drugačije vrijednosti. Romi koji žive u urbanim sredinama, gradskim četvrtima zajedno s pripadnicima većinskog naroda, žive relativno dobro. Njihova djeca završavaju obavezno osnovnoškolsko obrazovanje, čak i srednju i višu školu. Začuđuje činjenica da i tada „ograničeni predrasudama većinskog naroda, druže se, žene i komuniciraju isključivo sa romskom populacijom“ (Rumbak 2003: 97).

Žene Romkinje su u posebno nezavidnom položaju unutar patrijarhalne obitelji i tradicionalno shvaćene uloge žene. One su već od malih nogu osposobljene za vođenje kućanstva, čuvanje mlađe braće i sestara, a kako navodi Rumbak, od njih se očekuje da u brak uđu nevine i to je razlog zašto mnogi roditelji žensku djecu romske nacionalnosti ispisuju iz škole, smatrajući da će taj uvjet iznevjeriti tijekom izbijanja iz kuće zbog školskih obaveza.

Određeni dio romske populacije tijekom života suočio se s problemima sa zakonom. Dovoljan je to temelj za opću raširenost predrasude kako su Romi kriminalci. Na području na kojemu žive može se reći da su oni glavni osumnjičeni za sva nedjela dok se ne dokaže suprotno. Nerijetko i sami Romi to misle za vlastitu populaciju. Negativno se to odražava na buduće ponašanje Roma. „Postojanje negativnih stereotipa o nekoj grupi vodi do sumnje članova te skupine u same sebe, što može dovesti do lošijih rezultata i performansi te potvrde zadanih stereotipa.“ (Mamula 2004: 68) Upravo činjenicu da i Romi sami o sebi imaju negativno mišljenje potvrdio je svojim istraživanjem Hrvoje Šlezak u magistarskom radu *Demografska i sociokulturna obilježja romske populacije u Međimurju*. Istraživanje je provodio tako da je i romskom i neromskom stanovništvu ponudio osam karakternih osobina Roma (ponuđena su četiri izrazito negativna stereotipa: neodgovorni, prevaranti, prljavi i svadljivi te četiri pozitivna: bezbrižni, otporni, snalažljivi i strastveni) i skalu po kojoj su se ispitanici morali izjasniti u kojoj mjeri se slažu s tvrdnjom postojanja određene karakterne osobine. „Većinsko stanovništvo iskazuje visok stupanj slaganja s ponuđenim karakternim osobinama Roma čime iskazuju stereotipna viđenja ove etničke skupine. Jedini stereotip prema kojem su ispitanici izrazili neodređen stav jest da su Romi strastveni.“ (Šlezak 2010: 181) Dodatna vrijednost ovog istraživanja jest u činjenici što je uspostavilo vezu između postojanja izraženih ili manje izraženih stereotipa u odnosu s prostornom distancom mjesta stanovanja od područja gdje žive Romi. „U slučaju veće prostorne udaljenosti od Roma većinsko stanovništvo imat će izraženije

stereotipne poglede na romsku zajednicu. Prostorna blizina i mogućnost češćeg socijalnog kontakta utječe na smanjenje stereotipnog pogleda na Rome.“ (Šlezak 2010: 182)

Istraživanje se odnosilo i na autopercepciju romskog stanovništva u kontekstu ponuđenih stereotipa. Očekivano, Romi u većoj mjeri iskazuju neslaganje s ponuđenim stereotipima u odnosu na većinsko stanovništvo. Interesantno je, međutim, zamijetiti kako je visok udio ispitanika potvrdno odgovorio na sve ponuđene stereotipe. To se prvenstveno odnosi na snalažljivost kao pozitivan stereotip, ali i svadljivost kao negativan stereotip.

U poglavlju *Mediji i nacionalne manjine* već je bilo govora o načinu na koji su nacionalne manjine prikazane u medijima. Površnost u obradi tema i nekritično inzistiranje na raznoraznim „senzacijama“ sigurno je utjecalo na to da se teme o Romima obrađuju bez imalo empatije, ali i volje da se utječe na potrebne promjene. Bizarne činjenice iz životnih priča Roma stavljaju se u naslov, naglašavaju se nevažni detalji, riječ je najčešće o samoj pripadnosti romskoj populaciji i to u negativnom kontekstu. „U crnoj su kronici novinari potpuno dosljedni i vjerni strategiji naglašavanja narodnosti i državljanstva premda u većini slučajeva ona nije bitna za neki prekršaj ili kazneno djelo, pogotovo u istrazi, dok još nije dokazana krivnja ako se radi o sudskom procesu. (...) Kada govorimo o izvještavanju o Romima u crnoj kronici, češće se o njima izvještava kao o žrtvama nekoga događaja, a ne kao o počiniteljima. Problem je u tome što se te informacije vrlo rijetko provjeravaju. Vijest naslovljena *Silovao Romkinju u osobnom automobilu* (Jutarnji list, 6. 5. 2003, str. 44) završava rečenicom: “neslužbeno doznajemo da se radi o Romima”. Zašto je uopće važno naglasiti da je žrtva Romkinja ako ne postoje indicije da je narodnost bila izravan povod silovanju?“ (Kanižaj 2006: 71-72)

Niz je stereotipa o Romima koji se uporno provlače kroz medijske sadržaje i tako samo učvršćuju predrasude.

6. Analiza izvještavanja o nacionalnim manjinama i većinskom stanovništvu – slučajevi Vidović i Grgić

U istraživačkom dijelu diplomskoga rada bit će analiziran način na koji hrvatski *online* mediji izvještavaju o događajima u kojima su glavni akteri pripadnici romske nacionalnosti, odnosno njihova komparacija s izvještajima o događajima u kojima pripadnici romske nacionalnosti ne sudjeluju. Istraživanje će biti provedeno na primjeru izvještavanja o nestanku trinaestogodišnje djevojčice Barbare Vidović u kolovozu 2017. godine, u koji slučaj su involvirani Romi, i to analizom medijskog sadržaja portala Vecernji.hr (u daljnjem tekstu VL). Komparacija ovog slučaja radit će se sa slučajem nestanka trinaestogodišnje (ili četrnaestogodišnje – iz članka se ne može sa sigurnošću zaključiti) djevojčice Marije Marinele Grgić u istom mjesecu 2017. godine, u pozadini koje priče nisu ni na koji način involvirani pripadnici neke nacionalne manjine, analizom medijskog sadržaja na istom portalu VL. Radi se o portalu koji je prema Gemius stranici za praćenje posjećenosti medija zauzeo visoko drugo mjesto (<https://rating.gemius.com/hr/tree/8>) najposjećenijih portala u RH, odmah iza portala 24sata.hr. Oba portala u vlasništvu su izdavača Styria Digital Group koja zauzima prvo mjesto na listi najuspješnijih izdavača.

Cilj ovog istraživanja jest spoznati kakva je kvaliteta novinarske obrade članaka u kojima se izvještava o nacionalnim manjinama, odnosno poštuju li se standardi profesionalnog novinarstva jednako u izvještajima u kojima jesu i u kojima nisu uključeni pripadnici nacionalnih manjina. Ujedno, analiziraju se komentari čitatelja na objavljene članke, s namjerom da se spozna kakav interes komentatori pokazuju za navedene teme, kakva je komunikacijska kultura, jesu li komentari pozitivno ili negativno usmjereni i ima li razlike u reakcijama čitatelja na članke u kojima jesu i u kojima nisu uključeni pripadnici nacionalnih manjina. Cilj je istraživanja uvidjeti u kojoj mjeri su u hrvatskom medijskom prostoru prisutni stereotipi o nacionalnim manjinama, u konkretnom slučaju o Romima, omogućujući tako njihovo održavanje, širenje i stvaranje novih. Prisutnost i analiza stereotipa u medijskom izvještavanju ujedno je i okosnica istraživanja. Radi se o izrazito negativnoj predodžbi koju većinsko stanovništvo ima prema Romima.

Osnovna jedinica analize bio je novinski prilog na temu na portalu i komentari čitatelja na prilog. Radi se o ukupno 5 priloga objavljenih u vremenskom razdoblju od 16. kolovoza 2017. do 22. kolovoza 2017. godine i o ukupno 190 komentara čitatelja u slučaju Barbare Vidović te o ukupno 3 priloga objavljena 17., 18. i 19. kolovoza 2017. godine i o ukupno 141 komentaru čitatelja u slučaju Marije Marinele Grgić.

6.1. Slučaj nestanka Barbare Vidović

Upisom ključne riječi „Barbara Vidović“ u tražilicu VL (https://www.vecernji.hr/pretraga?query=barbara+vidovi%C4%87&order=publish_from&date_from=&date_to=) pronađe se 45 rezultata, međutim, pažljivim iščitavanjem sadržaja ispostavlja se da se tek 5 članaka¹ odnosi na konkretan slučaj nestanka 13-godišnje djevojčice koja je bila u ljubavnoj vezi sa 17-godišnjim pripadnikom romske nacionalne manjine i za koju se ispočetka sumnjalo da je oteta. Daljnji razvoj događaja pokazao je da je djevojčica dobrovoljno otišla s mladićem s kojim je duže vremena ostvarivala kontakte putem društvene mreže *Facebook* i u kojega se zaljubila. Plodno tlo za širenje stereotipa u ovim člancima predstavlja činjenica da se radi o mladiću romske nacionalnosti. Članci nisu sortirani prema datumu objave, već prema relevantnosti u skladu s čitanošću članaka, a objavljeni su u vremenskom periodu od 16. do 22. kolovoza 2017. godine.

6.1.1. Analiza članaka s pozicije autorskog teksta

Prvenstveno treba naglasiti da se u konkretnom slučaju nestanka djevojčice, s obzirom na njenu dob od 13 godina, prema Konvenciji o pravima djeteta, radi o djetetu. Riječ je o najvažnijem međunarodnom dokumentu kojim se reguliraju prava djece. Na snagu je stupio 2. rujna 1990. godine (Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 15/1990). Konvenciju su ratificirale sve države svijeta, a RH stranka je od 6. listopada 1991. godine (Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 12/1993). S pravne strane najvažnije je naglasiti da Konvencija ima nadzakonsku snagu, iznad je pravnog poretka RH i primjenjuje se uvijek kada neko pravo djeteta nije regulirano nacionalnim pravom ili je regulirano suprotno odredbama Konvencije. Njome se definira da se djetetom smatra „ljudsko biće mlađe od 18 godina, osim ako se prema zakonu primjenjivom na dijete punoljetnost ne stječe ranije“ (Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 15/1990, čl. 1). Posebno se štite osobna prava djece, prije svega pravo na čuvanje osobnosti, zdravstvene zaštite i zaštite privatnosti s naglaskom na napore koje je potrebno uložiti da se promijeni odnos prema djeci u medijima. Svi, tako i mediji, bez izuzetka moraju djelovati u interesu djeteta, posebice kada je riječ o zaštiti prava na privatnost. Pristupanjem Konvenciji, Hrvatska se obvezala dobrobiti djeteta dati prednost u svim situacijama – niti jedno pravo nije

¹ Dva objavljena 16.08.2017. te po jedan objavljen 18., 19. i 22.08.2017.

iznad prava djeteta i uvijek se mora štiti, posebno u medijskoj komunikaciji. Niti jedan javni interes nije i ne može biti iznad prava djeteta. Osim međunarodnih dokumenata, i mnogi pozitivni propisi RH štite prava djece. Ona su regulirana već temeljnim pravnim aktom u državi, Ustavom RH pa potom i nižim zakonskim aktima. Primjera radi, Zakon o medijima jamči slobodu medija, ali i zabranjuje „objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta, ukoliko se time ugrožava dobrobit djeteta“ (Narodne novine, br. 59/04, 84/11, 81/13, čl. 16. st. 1). Kazneni zakon privatnost djeteta štiti pod prijetnjom izvršenja zatvorske kazne od jedne godine onome „tko iznese ili prenese nešto iz osobnog ili obiteljskog života djeteta, protivno propisima objavi djetetovu fotografiju ili otkrije identitet djeteta, što je kod djeteta izazvalo uznemirenost (...) ili je na drugi način ugrozilo dobrobit djeteta“ (Narodne novine, br. 125/2011, 144/2012, 56/15, 61/15, čl. 178. st. 1). Za isto djelo Zakon predviđa još veću kaznu zatvora u trajanju od dvije godine ako se djelo počini „putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže“ (Narodne novine, br. 125/2011, 144/2012, 56/15, 61/15, čl. 178. st. 2), a radi li se o profesionalnom medijskom djelatniku koji se ogriješi o ove odredbe, kazna se povećava za još godinu dana. Posebnu vrijednost i nužnost u zaštiti dječjih prava prepoznalo je i Hrvatsko novinarsko društvo (u daljnjem tekstu HND) kao krovna organizacija hrvatskih novinara. U Kodeksu časti HND-a (<https://www.hnd.hr/dokumenti>) ističe se da je sloboda mišljenja i izražavanje istog jedno od temeljnih ljudskih prava kao i pravo na točnu i pravovremenu informaciju, ali ne uvijek i pod svim okolnostima. U čl. 14. Kodeks propisuje da novinari moraju štiti čovjekovu intimu od senzacionalističkog i svakog drugog otkrivanja u javnosti te poštivati svačije pravo na privatnost. Podrobnije to objašnjava u sljedećem članku gdje jasno kaže u kojim okolnostima novinari smiju izvještavati i otkrivati identitet osoba koje su, posredno ili neposredno, zadesile nesreće ili osobne tragedije. Riječ je o slučajevima kada je to u iznimnom javnom interesu, ali i tada treba prvenstveno voditi računa o časti, ugledu i dostojanstvu osoba o kojima se izvještava. Da je zaštita identiteta i privatnosti djeteta kategorija koja se mora štiti iznad svega, nalaže Kodeks u čl. 19. i 20. Njime se novinarima zabranjuje fotografiranje ili intervjuiranje djeteta čak i uz pristanak roditelja ili druge odgovorne osobe, ukoliko bi time bila ugrožena dobrobit djeteta. Posebno se to odnosi na izvještavanje o djeci koja su uključena u neki od oblika nasilja ili kaznenih djela. Tada je zabranjena mogućnost identifikacije djeteta u medijskom izvještavanju. „Dobrobit djeteta nadređena je javnom interesu“ (<https://www.hnd.hr/dokumenti>, čl. 19), jasan je Kodeks.

Zakonodavni sustav i strukovne organizacije prve su koje bi trebale usmjeravati medijske djelatnike u obavljanju posla i postaviti okvir unutar kojega se mogu kretati u izvještavanju. Osim njih, njihov posao nadgledaju druge važne državne institucije. Ako govorimo o djeci, koja su nam važna u kontekstu oba istraživana slučaja, onda tu najvažniju ulogu ima Pravobranitelj za

djecu, kao zakonom utvrđen posebni zastupnik koji na razini cijele države štiti interese djece. Ured pravobranitelja ima mogućnost prijavljivanja Novinarskom vijeću časti slučajeva medijskog izvještavanja u kojima smatra da je prekršen Kodeks časti HND-a, a može uputiti i upozorenje medijima kod kojih su uočene nepravilnosti u izvještavanju. Državnom odvjetništvu RH može predložiti pokretanje sudskog postupka protiv nakladnika i glavnog urednika nekog medija ako smatra da je došlo do kršenja zakonskih odredaba ili upozoriti nadležni CZSS i predložiti mjere za zaštitu prava i interesa djece. Ovlašten je davati i preporuke. U okviru ovoga rada, posebno bismo naglasili jednu od njih – Preporuku o zaštiti privatnosti prilikom medijskog izvještavanja o nestaloj djeci u kojoj se upozoravaju mediji da umjesto „pomagača u potrazi za djetetom, postaju kršitelji dječjih prava“ (<http://dijete.hr/preporuke-pravobraniteljice-2/preporuke-pravobraniteljice-za-djecu-u-2017-mediji-i-oglasavanje>). Naime, takve su priče često od velikog interesa javnosti pa ih mediji prate preko svake mjere, objavljujući ne samo informacije koje bi mogle pomoći u pronalasku djeteta, već pojedinosti iz privatnog života djeteta, pokušavajući prodrijeti u razloge zašto je, primjerice, neko dijete pobjeglo od kuće. Time mu se, kada se dijete pronađe i vrati u svoju sredinu, nanosi šteta i stvara neugodnost. Objava identiteta nestale djece opravdana je samo do trenutka do kada ih se ne pronađe. Međutim, i ovdje mediji vole priču popratiti do kraja i otkriti gdje je dijete boravilo u periodu kada se vodilo kao nestalo, što mu se događalo i, konačno, daljnji slijed događaja nakon povratka kući. „Nažalost, u takvim situacijama ni novinari ni urednici ne prepoznaju svoju pogrešku i ne uviđaju da su objavom širih informacija o djetetu, ponekad unatoč dobroj namjeri, bitno ugrozili njegovu dobrobit. Počinjena šteta mogla bi se donekle umanjiti kad bi naknadno uklonili takve vijesti, a naročito fotografije i imena djece.“ (<http://dijete.hr/preporuke-pravobraniteljice-2/preporuke-pravobraniteljice-za-djecu-u-2017-mediji-i-oglasavanje>) Ne osporava se dobrobit za dijete kada se njegov identitet otkriva prilikom njegovog nestanka, a u nastojanju da ga se pronađe. Međutim, kako će se vidjeti i u analizi izvještavanja o nestanku Barbare Vidović i kasnije Marije Marinele Grgić, novinari bez ikakvog opravdanja nastavljaju izvještavati i kada se dijete pronađe. Još gore, otkrivaju potpuno nepotrebne detalje iz privatnog života djeteta i etiketiraju ga u sredini u kojoj živi.

Samo prvi članak koji izvještava o nestanku djevojčice, opravdan je. Svi ostali članci koji se redaju nakon što je djevojčica pronađena, predstavljaju kršenje dječjih prava po svim ranije navedenim propisima i preporukama. Ne samo da oni nikada nisu trebali biti objavljeni, nego je sukladno Preporuci Pravobraniteljice za djecu i taj prvi članak trebalo izbrisati. Ujedno, ne radi se samo o 13-godišnjoj Barbari Vidović, već i o 17-godišnjem Robertu Cindriću, pripadniku romske nacionalne manjine o kojemu se izvještava, a koji je u okvirima zakona jednako tako maloljetan. Pravo na privatnost i zaštitu časti i ugleda ostalih članova obitelji mladića i djevojke

o kojima se izvještava, jednako je tako povrijeđeno. Ne radi se samo o kršenju propisa, radi se i o nepoštivanju standarda profesionalnog novinarstva koje bi svaki medijski profesionalac trebao slijepo slijediti.

Stjepan Malović u knjizi *Osnove novinarstva* jednostavno definira: „Suvremeno novinarstvo temelji se na sljedećim profesionalnim standardima: istinito, točno, pošteno, nepristrano i uravnoteženo izvještavanje.“ (Malović 2005: 18) Tek se za jedan članak² smatra da udovoljava zahtjevu istinitosti u smislu dokumentiranosti tvrdnji koje se iznose, odnosno pouzdanosti izvora informacija, dok su ostali utemeljeni na pretpostavkama neobjektivnih izvora informacija (poput oca djevojčice uz čije se izjave često vežu riječi „sumnja“, „pretpostavka“, „vjerojatno“) ili na tvrdnjama za koje se uopće ne vidi na čemu su utemeljene niti tko im je izvor. Primjerice tvrdnja: „Ipak, Barbara se ubrzo opustila i potpuno otvorila priznajući roditeljima i policiji kako su je pred kućom u subotu oko ponoći u automobilu pokupili maloljetnik s kojim se dopisivala, njegov stariji brat, otac i stric. Odvezli su je u kuću pokraj Duge Rese, a ona je ubrzo shvatila da je tamo ne čeka život iz bajke.“ (<https://www.vecernji.hr/vijesti/barbara-otisla-s-facebook-prijateljem-sa-zastrasujucom-lakocom-1188997>)³ Dva članka temelje se samo na izjavama oca, jednom se dodaju još i potvrda policije, odnosno neimenovanih rođaka, a tek jedan članak ima tri izvora. Za taj članak možemo reći da su tvrdnje potkrijepljene dokazima, ostali se temelje na pukim nagađanjima ili sumnjama.

² Objavljen 19.08.2017.

³ Objavljen 18.08.2017.

– Znamo sve. Sumnjamo da je prethodno bila u kontaktu s tim dečkom koji ima 16 ili 17 godina, vjerojatno preko Facebooka. Pretpostavljamo da su se neko vrijeme dopisivali. Vjerojatno su je namamili te je te noći vjerojatno sama izašla iz kuće. Njegovi roditelji su potvrdili kako su naša djeca zajedno, ali se vade na to da ne znaju gdje su, rekao je otac.

Otac dodaje kako sumnja da su "tu noć došli po nju i odvezli je, kao i da je negdje drže pod prisilom u Ogulinu."

Slika 6.1.1.1 Primjer izvještavanja utemeljenog na sumnjama i pretpostavkama

Krnje poštivanje istinitosti kao standarda ogleda se i u činjenici što prva dva objavljena članka nemaju potpisanog autora, potpisan je samo portal, dok posljednja tri imaju. Poštenje kao drugi bitan standard profesionalnog novinarstva koji zahtjeva da se razmotre sve strane priče nije ni u jednom članku poštivan, s time da u prva dva članka koji se temelje na sumnjama i izjavama oca djevojčice nije ni mogao biti poštivan jer se u tom trenutku nije znalo s kim je djevojčica pobjegla. U posljednja tri članka priča se razmatra jednostrano – ili strana djevojčice i njenog oca ili strana dječaka s kojim je pobjegla i njegove obitelji. Tako se, primjerice, u trećem objavljenom članku prenosi izjava oca da su djevojčici „otmičari napunili glavu hrpom gluposti“ ili da se „htjela u više navrata javiti roditeljima (...) te joj je maloljetnik s kojim je bila htio dati svoj mobitel da to učini, ali to nisu dopustili stariji članovi obitelji“. Takve se informacije ne provjeravaju kod drugih aktera priče, nego se tek u posljednja dva članka, u kojima se navode izjave dječaka i njegove obitelji, izvještava da se djevojčica „odmah u subotu javila svojim i rekla da je sa mnom“, „bili smo sami i nije bila talac“, „htjela se udati za mene“ i slično. Ujedno, u trećem članku⁴ autorica pokazuje neprimjerenu pristranost kada navodi: „Sreća je u nesreći da je Barbarina obitelj bila uporna te su i sami krenuli tragom svoje kćeri, a poslije su, pomalo zahvaljujući i puštanju priče u medije, natjerali policiju da se pokrene“ i „Ipak, ono što je zastrašujuće u cijeloj priči jest lakoća s kojom su otmičari nagovorili djevojčicu na odlazak od roditelja“. Predstavlja to kršenje i onih zahtjeva koje pred novinare stavlja studija Media

⁴ Objavljen 18.08.2017.

Diversity Instituta, spomenuta ranije u teorijskom dijelu rada. Nigdje nema potvrde da je djevojčica zaista oteta niti da su je nagovorili na odlazak. Objavljene informacije ne provjeravaju se. Što se tiče uravnoteženosti članaka u smislu podjednakoga prikazivanja onoga pozitivnog i negativnog, u tri članka⁵ pronađeno je da ovaj standard nije poštivan, autor inzistira na negativnoj strani priče. U njima se veći dio izvještaja svodi na međusobno optuživanje dviju strana ili na ukazivanje propusta policije, impliciranje incestne veze i slično. Primjerice izjava neimenovane rođakinje dječaka koja se prenosi u posljednjem objavljenom članku 22.08.2017. godine: „Ne sramimo se što smo Romi, ali to su i oni. Barbarina majka Branka rodom je iz okolice Gospića. Od tamo joj je majka Milka, koja je dvije godine, od svoje 13. godine, bila u braku sa Stipom Cindrićem, Robertovim stricem. Uz to, Robertova baka Mara sestra je Brankina djeda Jurice, tako da su djeca i rodbinski povezana.“ Bi li se ovakve izjave olako prenosile bez provjere da se ne radi o Romima? Ne bi li novinar, čak i da ima potvrdu incestne veze dvoje maloljetnih osoba, takvu informaciju prešutio radi zaštite dostojanstva, časti i ugleda onih o kojima piše? Možemo pretpostaviti da bi pokazao više osjećaja za zaštitu prava osoba o kojima izvještava da se ne radi o diskriminiranoj manjinskoj skupini, tim gore što se radi o djeci. Stereotipi koji se vežu uz tu populaciju uključuju i rašireno vjerovanje kako je kod Roma uobičajen incest i to je jedan od razloga zašto autor članka nepromišljeno prenosi takve izjave. Tako sudjeluje u stereotipnom prikazu romske populacije, što nikako ne bi smio činiti. Njemu, kao profesionalnom djelatniku, čije riječi prodiru duboko u javni prostor, to je mnogo teže opravdati nego „običnim“ komentatorima članaka.

⁵ Drugi članak objavljen 16.08.2017. te članci objavljeni 18. i 22.08.2017.

– Ne sramimo se što smo Romi, ali to su i oni.
Točnije, **Barbarina majka Branka** rodom je iz
okolice Gospića. Od tamo joj je majka Milka, koja je
dvije godine, od svoje 13. godine, bila u braku sa
Stipom Cindrićem, Robertovim stricem. Uz to,
Robertova baka Mara sestra je Brankina djeda
Jurice, tako da su djeca i rodbinski povezana. Svi

Slika 6.1.1.2 Primjer neuravnoteženog izvještavanja - sumnja na incest

Niti jedan članak nije nađen da bi bio primjerene dužine, prvenstveno zato što se svaki članak nakon pronalaska djevojčice smatra neprimjerenim (usto, i kršenjem dječjih prava, čija je zaštita propisana međunarodni i domaćim propisima, i kršenjem Preporuke za izvještavanje o nestaloj djeci), a prvi objavljen članak koji obavještava o nestanku djevojčice prostor posvećuje sumnjama oca djevojčice, a da pritom ne moli javnost nikakvu konkretnu pomoć u pronalasku djeteta. Prvi i treći članak imaju senzacionalističke naslove: „Nestala trinaestogodišnja djevojčica, otac sumnja na otmicu“ i „Barbara otišla s Facebook prijateljem sa zastrašujućom lakoćom“. Ujedno, i jedan podnaslov smatra se senzacionalističkim: „Otac nestale 13-godišnjakinje kaže da su kružile priče da ju je jedan maloljetnik nagovorio da se uda za njega“. Tri članka opremljena su fotografijama 13-godišnjakinje, otkrivajući njezin identitet i na slikama, a u ostala dva članka⁶ nalaze se poveznice na ranije objavljene članke na tu temu koje sadrže fotografiju Barbare Vidović.

Već drugi objavljen članak donosi informaciju da je mladić koji je maloljetnu Barbaru oteo (što se kasnije ispostavilo netočnom informacijom jer je djevojčica s njim otišla dobrovoljno) pripadnik romske nacionalnosti. Ta informacija nije bitna za izvještaj, ako se izvještavanje već i nastavlja nakon što su prestali svi razlozi za to. Igor Kanižaj u svom, ranije spomenutom, istraživanju navodi da su „novinari potpuno dosljedni i vjerni strategiji naglašavanja narodnosti i

⁶ Članci objavljeni 19. i 22.08.2017.

državljanstva premda u većini slučajeva ona nije bitna za neki prekršaj ili kazneno djelo, pogotovo u istrazi, dok još nije dokazana krivnja ako se radi o sudskom procesu“ (Kanižaj 2006: 71). U konkretnom izvještavanju radilo se o sumnji na otmicu. Autor članka prenosi izjavu oca kako policija nije reagirala na njegove prijave o otmici kćeri te da su „obitelj koja mu je bila sumnjiva provjerili tek reda radi s obzirom da se radi o Romima u romskom naselju, pa se nisu htjeli previše petljati“.⁷ Novinar je morao biti svjestan stereotipa koji se vezuju uz romsku populaciju, a o kojima se već detaljnije pisalo u 4. i 5. poglavlju ovoga rada, kao o kriminalcima, ljudima koji često imaju problema sa zakonom i koji uglavnom nisu procesuirani za svoja nedjela. I bio ga je svjestan, zasigurno, znajući da će isticanje nacionalnosti mladića, kao i iznošenje sumnje na incest ili impliciranje da je obitelj mladića problematična, povećati interes građana za temu, umnogostručiti negativne komentare komentatora punih predrasuda i mržnje i na taj način povećati *klikabilnost* članka, njegovu pojavnost na internetu i poboljšati poziciju na portalu. Autor članka prenosi izjavu oca djevojčice kako ju je obitelj mladića nagovarala da se uda za njega i da dođe živjeti s njegovom obitelji te da se Barbara htjela javiti ocu, ali joj to nisu dopustili stariji članovi obitelji mladića. I u ovom slučaju radi se o širenju i njegovanju stereotipnog prikaza Roma kao populacije koja u brak stupa još u dječjačkoj dobi, koja živi u gotovo plemenskim uvjetima s više generacija iste obitelji pod jednim krovom, gdje glavnu riječ vodi „glava“ obitelji koja ima svojevrstnu vlast nad drugim članovima. U sveopćem raširenom vjerovanju to je najstariji muški član obitelji, s obzirom da Romi, stereotipno, žive u patrijarhatu gdje su žene potpuno podčinjene. Sve te tvrdnje u četvrtom članku, objavljenom 19.08.2017. godine, opovrgava sam glavni akter priče Robert Cindrić ističući kako je djevojčica ponijela ruksak odjeće sa sobom, dokazujući time da nije oteta. Međutim, negativno intonirane objave ili pak one koje u svijesti korisnika medija pobuđuju negativne emocije, imaju daleko više odjeka no što ih imaju pozitivno intonirane objave ili eventualno pobijanje onih negativnih tvrdnjama drugih aktera. Autor članaka svjesno iznosi podatak o nacionalnoj pripadnosti mladića i njegove obitelji, kasnije i gradi članke oko priče o Romima, iznosi detalje iz privatnog života i glavnih aktera i onih koji su u tom cijelom izvještaju ispali tek kolateralne žrtve nedostatka ikakve etičnosti u izvještavanju. Oslanja se na negativnu predodžbu koju većinsko stanovništvo ima prema Romima pa si dozvoljava izvještavanje koje potiče stvaranje i održanje stereotipa, njeguje predrasude, a krši zakonske propise i smjernice o kvalitetnom obavljanju novinarskog posla. Kako će se vidjeti iz analize komentara čitatelja, ovakav način izvještavanja uspio je u

⁷ Drugi članak objavljen 16.08.2017.

onome što mu je primarni cilj – pridobiti brojne korisnike medija da napišu svoje mišljenje ispod članaka. Nažalost, u većini slučajeva mišljenje je to koje njeguje negativnu predodžbu prema romskom stanovništvu.

6.1.2. Analiza komentara čitatelja

Seljenjem novinarstva na internet profitirali su svi – i publika i mediji. Ono je omogućilo publici da, osim konzumacije sadržaja, bude i aktivan sudionik u kreiranju sadržaja. Međutim, najveća vrijednost interneta za korisnika je u mogućnosti da u svakom trenutku i na svaku temu izrazi svoje mišljenje, stav, neslaganje, pohvalu... Na taj način usmjeruje medije i daje povratnu informaciju o vrijednosti sadržaja, a mediji se prilagođavaju željama publike jer tako povećavaju posjećenost svoga sadržaja, što pak ima pozitivne učinke na prihode od oglašivača.

Što se tiče korištenja mogućnosti koje stoje na raspolaganju korisnicima portala u smislu interakcije s portalom, istraživanje provedeno 2016. godine u sklopu izrade diplomskoga rada na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci na četiri hrvatska portala pokazuje da korisnici najviše internet koriste za informiranje o dnevnim vijestima, a da pritom više od 60 posto korisnika ne koristi mogućnosti komentiranja, dijeljenja ili *lajkanja* sadržaja (<https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri:526>). Ako i koriste, onda je *lajkanje* sadržaja najčešći, a komentiranje najrjeđi oblik interakcije. „U slučajevima kada ispitanici komentiraju neke medijske sadržaje, to obično čine kako bi pružili neka svoja znanja ili uvide o određenoj temi, ili kako bi izrazili slaganje/neslaganje sa onime što je navedeno u članku.“ (Marinović 2016: 55) Istraživanje je pokazalo kako mogućnost sudjelovanja u kreiranju medijskog sadržaja korisnici ne doživljavaju relevantnom, a za više od 40 posto njih mogućnost komentiranja članaka ne predstavlja nešto važno, premda, kako se pokazalo, VL „pokazuje veliku otvorenost za participaciju“ (Marinović 2016: 57).

„Mogućnost komentiranja povećava kredibilitet novinara i medija, jer omogućuju povratnu informaciju“, navodi Brautović u knjizi *Online novinarstvo*. „Putem komentara, publika dijeli svoje poglede na priču, svoje stavove, mišljenja i neslaganja. Međutim, sadržaj komentara može biti i problematičan u smislu da je uvredljiv i da širi mržnju na vjerskoj, nacionalnoj, rasnoj ili nekoj drugoj osnovi. Zbog toga *news* portali često zahtijevaju da se korisnici registriraju, kako bi izbjegli anonimne komentare. No, to nužno ne sprečava korisnika da piše uvredljive komentare.“ (Brautović 2011 : 119-120)

VL je umrežen s *Twitterom* i *Facebookom* na svakom članku putem gumba za dijeljenje i gumba za *lajkanje*. Na početku svakoga članka naveden je broj komentara, broj pregleda i koliko je puta članak podijeljen. Pomoću tih informacija može se jednostavno zaključiti o popularnosti

pojedina članka. Portal korisnicima omogućuje komentiranje članaka, ali za to zahtjeva registraciju. Sukladno Uvjetima o registraciji i korisničkom računu (u daljnjem tekstu Uvjeti VL) objavljenima na dan 24. svibnja 2018. godine, a koji su navedeni na stranici portala, svi uneseni podaci prilikom registracije moraju biti istiniti (korisnik je dužan dati OIB, ime, prezime, adresu, kontakt broj, e-mail i slično). Uvjeti VL navode da je u komentarima zabranjeno „psovanje, vrijeđanje, omalovažavanje, napad na druge korisnike, govor mržnje, diskriminacija, difamacija i izražavanje netolerancije, pisanje velikim slovima, *chatanje*, *offtopic* komentiranje, *spamanje* ili reklamiranje stavljanjem *linkova* ili na bilo koji drugi način, *copy/paste* cijelih tekstova s drugih portala, blogova i sl., citiranje uvredljivih komentara ili bilo kakvih drugih komentara koji nisu dopušteni na portalu, korištenje prostačkog ili uvredljivog *nicka* te *nicka* u kojem je sadržano ime i prezime neke poznate osobe, prozivanje administratora (...)“ (<https://www.vecernji.hr/uvjeti-koristenja/>). U članku 16. posebno navodi da „u komunikaciji nije dozvoljeno govoriti jezikom koji diskriminira, vrijeđa druge osobito na bazi spola, religije, nacionalnosti, godina, regije, invaliditeta“ (<https://www.vecernji.hr/uvjeti-koristenja/>). Ujedno, VL izričito kaže da je svaki korisnik osobno odgovoran za sadržaj koji objavljuje jer sam portal ne može kontrolirati sve objave, ali zadržava pravo da izbriše objavu za koju smatra da krši Uvjete VL i pravila komentiranja na portalu. Jednako tako, VL zadržava pravo ugasiti svaki korisnički račun koji je suprotan Uvjetima VL.

U kontekstu ovoga rada komentari čitatelja analizirani su u više potkategorija – jesu li oni pozitivni, negativni ili neutralni; prema kome su usmjereni; imaju li uopće vezu s člankom; vrijeđaju li po kojoj osnovi i, ako da, po kojoj; potiču li druge na nasilje ili mržnju; sadrže li stereotipe. Radi se o ukupno 190 komentara čitatelja.⁸

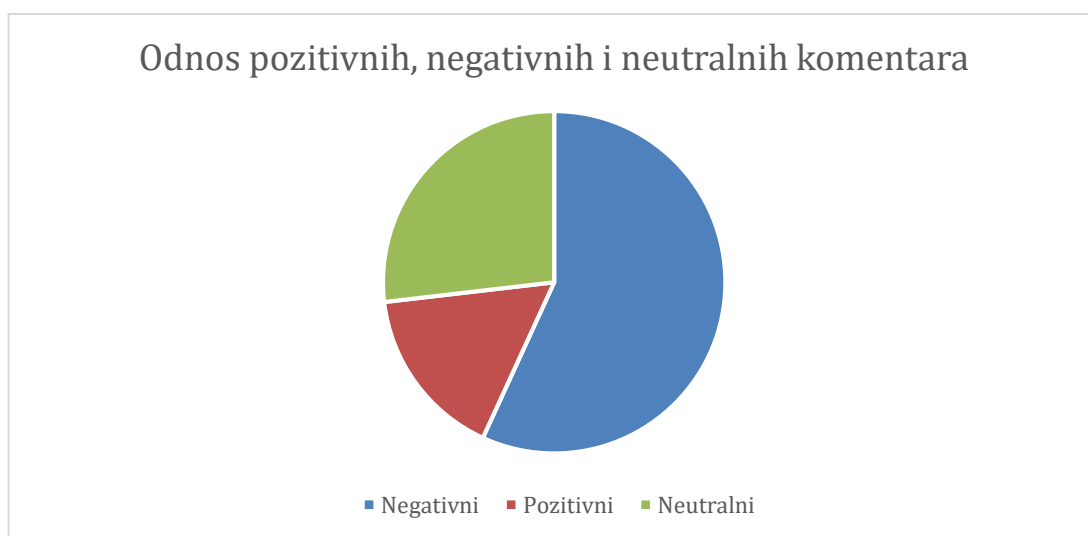
Istraživanje je pokazalo da su više od polovice, točnije 108 komentara čitatelja negativni. Radi se o 56,84 posto od ukupnoga broja komentara. Komentari su to koji uglavnom grubo vrijeđaju aktere izvještaja, druge komentatore, institucije ili nekoga trećeg. Tako, primjerice, komentator nadimka Brkoni piše: „Tupsone, ni ona, a ni on ne mogu odgovarati za svoje postupke. Bez obzira što je cigan. Ako je istina da je mala uzela stvari, onda nema nikakvog kaznenog djela. Mala je htjela, a mali joj je dao. Da krava gaće nosi, nikada ti p...e ne bi vidio. Ja sam prvi put s 14, ona je imala 18, i bio sam zlostavljan? Debilu“; komentator matalan kaže:

⁸ Na prvi objavljeni članak 11 komentara, na drugi 73, na treći 40, četvrti 63 komentara i na posljednji, peti 3 komentara.

“te prepecece treba bez murije uzet na obradu tako da ih ni HZZMO ne spasi, stari cigojner se izruguje da njihove kuje kote sa 13 godina“.

Ukupno 51 komentar, odnosno 26,84 posto njih ocijenjeni su kao neutralni. Radi se o komentarima u kojima komentatori izražavaju svoje mišljenje, koje ne mora nužno biti neutralno niti pozitivno, ali nisu pronađeni elementi vrijeđanja. Primjerice, komentator nadimka Bret kaže: „To nije bio pokušaj otmice, nego otmica u pravom smislu riječi“; ili komentator DOBARDAN kaže: „Kad onaj koji treba voditi brigu o djeci, a to su roditelji zariba očekuje od policije da sve svoje snage angažira za pronalaženje svog klinca. Valjda su uvjereni da je policija vidovita ili rješavaju slučajeve brzinom kao u CSI serijama“; komentator Orlando kaže: „Bravo, sramežljiva djevojčica dopisivala se s dečkom preko Facebooka koji živi u blizini i sad je roditeljima muka“.

Tek 31 komentar, odnosno 16,32 posto od ukupnoga broja komentara ocijenjeni su kao pozitivni. U njima se na pozitivan i krajnje dobronamjieran način komentira situacija. Primjerice, komentator nadimka jono kaže: „Bilo kako bilo nebi bilo lijepo biti na mjestu tih roditelja. Želim vam da nađete svoje dijete naravno živo i zdravo“; komentator savjest1234 kaže: „Nađena je sa dečkom, lijepo je otac kazao policiji i filozofima nek ih puste na miru, djeca se vole i nitko ih neće u tome spriječiti“; komentator karapetrovi kaže: „Vrijeme je za dopunu kataloga kaznenih djela vezanih za zlouporabu novih tehnologija inače će ovakve stvari prolaziti lišo“.

Slika 6.1.2.1 Odnos pozitivnih, negativnih i neutralnih komentara - slučaj Vidović

Najveći broj negativnih komentara, kako je već rečeno, vrijeđaju. Uglavnom se radi o vrijeđanju na nacionalnoj osnovi – ukupno 55 komentara (odnosno 28,95 posto od ukupnoga broja komentara), većina njih odnosi se na vrijeđanje na osnovi romske nacionalnosti. Većinsko stanovništvo puno je predrasuda za romsku populaciju, iz svih ranije navedenih razloga.

Neromska djeca s tim su predrasudama odrasla, tako su odgajana („Ako nećeš biti dobar, dat ćemo Ciganima da te odnesu“ – tko nije čuo tu rečenicu barem nekoliko puta dok je bio malen?), od malih nogu usađuje im se odbojnost prema romskom stanovništvu. Stoga, negativni komentari puni stereotipa ne bi trebali čuditi jer – predrasude rađaju stereotype.

Primjerice, komentator nadimka megatronman kaže: „Pa to su cigani. Kod njih je sve ovo normalno. Trend je da djeci daju zapadnjačka ili internacionalna imena da ih se ne razotkrije. Robert, Maria, Barbara, Karlo...“; komentator ili ja.pravednik kaže: „Ciganska posla. jednom Cigo uvijek Cigo“; komentator krenica kaže: „Roberte sine kaže da te ženimo, 16 ti je, ja sam u tvoje godine imao tri dece. Jel imaš kakva cura da ti se sviđa? Ima jedna kod fejsbuka . Pa idemo u taj fejsbuk , će ukrademo devojkicu , kaki je običaj . Kolko ima kilometara do taj fejsbuk. Pa im 100 . U jeben mu moraće da idemo po beli putevi , nemož na cestu sa ukradene tablice. A kolko godina im cura jel uredna . Sad će 13 , kaže da je uredna , ne dirana. Dobroooo, nemoj da tamo zateknemo neku babu od 20 godina!!!!“ Posljednji je komentar odličan primjer sveukupnosti stereotipne predodžbe o Romima – od toga da stupaju u brak maloljetni, da djecu rađaju u nezreloj, dječjačkoj dobi, da djevojka za udaju mora biti nevina, da se prema ženama odnose kao prema objektima (vlasništvu), da su kriminalci, lopovi, neuki, zaostali...

Osim vrijeđanja na osnovi nacionalne pripadnosti i rodna pripadnost pokazala se kao dobar temelj i inspiracija komentatorima koji ne biraju riječi. Takvih komentara pronađeno je 26 (odnosno 13,68 posto od ukupnoga broja komentara). Pojedine je nemoguće opravdati iz aspekta civilizacijskoga razvoja društva, u najmanju ruku kulture ili dobrog odgoja. Rodni stereotipi, koji se uglavnom odnose na žene, često se miješaju s nacionalnima koji se odnose na žene Romkinje. Donosimo tek malen dio rodni stereotipa – komentator Hrvatska Na Balkanu kaže: „Znači, mlade žene nisu ništa drugačije od njihovih mama koje već tradicionalno traže istočnjačke pastuhe“; komentator kaznitelj piše: „muško dijete može biti konj bože sačuvaj, ali NIKAD ne može napraviti takvo sranje i sramotu roditeljima kakvo može žensko“ i „Napraviš kćer, ubije ti cca 20 god života i onda se uda, odseli i promjeni prezime.znači beskorisna je.“; komentator nadimka Novaaa piše: „Napunio je cigo tu malu kao puricu na Dan zahvalnosti, hehe... Hvala bogu što nemam kćer...grozna su to danas stvorenja, sjebu čovjeku život u sekundi...“

Romkinje posebice su na meti stereotipa, što zbog visoke stope nataliteta i podređene uloge u kućanstvu, što zbog neobrazovanosti, loše higijene i slično. Način života Romkinja ide u prilog stvaranju takvih stereotipa. „Romkinje se udaju u starosnoj dobi i od trinaest godina. Kada se uda i rodi djecu više ne može pronaći posao i iz obaveza prema djeci i obitelji, kao i poradi nezavršene naobrazbe. (...) Uslijed tradicionalno patrijarhalnog shvaćanja porodice, od strane očeva, muževa, braće, Romkinje su potpuno i pravno nezaštićene.“ (Rumbak 2003: 113-114) Komentari čitatelja zorno svjedoče da se ovakvo poimanje života pojedinih Romkinja preslikava

na cjelokupnu sliku o Romkinjama. Komentator bozo boric kaže: „pustite cigice – oni imaju svoje stoljetne zakone – čim cura dobije prvo mengu znači da je sposobna za rađanje i udaju oni ne mijenjaju svoje zakone kao sabor svaki tjedan“.

Ne odnose se rodni stereotipi samo na Romkinje, nisu lišene ni žene drugih nacionalnosti, iako, kao što je već rečeno, prevladavaju stereotipni prikazi Romkinja. Komentator babac kaže: „U visoko liberaliziranim društvima je sasvim normalno da maloljetnice odu od roditelja, a na gance, Arape, crnce, Azijate i slično se klinke naročito pale jer su im egzotični. Bio sam na Zrću, pa tamo se Hrvatice same nabacuju crncima, ne znam ni sam otkud ih toliko u Hrvatskoj.“; komentator Istinski Pravi Hrvat kaže: „Mogla je Barbara makar premlada slijediti svoje uzore prave hrvatice Severinu i Marijanu i krenuti peške za Beograd“.

U rijetkim slučajevima stereotipi se odnose i na muškarce. Komentator Novaaa piše: „Iskreno rečeno današnji sinovi se u većini slučajeva uvale u kuću, natrpaju starcima ženu i djecu pa ti njima budeš magarac i sluga cijeli život. Poslije kada onemocasi snaha pa ni sin neće ti ni čašu vode da donesu, čekaju da što prije umreš da mogu oni postati gazde (takav je ljudski nagon), a kćeri uvijek budu tu da doskoče svojim roditeljima u potrebi i znam tako puno slučajeva.“ Nalazimo i komentar koji je odraz stereotipnoga shvaćanja kako su očevi uvijek slabi na svoje kćeri i „slijepi“ po pitanju njihovoga ponašanja – komentator ObrenM kaže: “Tatina curica bila je povučena i ona svojom voljom nikad nebi otisla. Ona je oteta. Bravo za ostali tatice“.

Osim rodni i nacionalni, prisutni su i stereotipi na temelju vjerske pripadnosti. Značajno je spomenuti da se oni u stopostotnom omjeru odnose na stereotipni prikaz svećenika kao pedofila, homoseksualaca, nastranih osoba i slično. Primjerice komentator nogogaz kaže: „Sa 13 godina prava katolkinja može voditi ljubav samo župnikom...može i biskupom, nadbiskupom. Nije ni to legalno, ali imaju oni svoje veze i kanale da ostane sve pod kontrolom“ ili „A može biti da galjubav do boga tjera da to radi. puno župnika izjavilo da su puno bliže bogu kad siluju (ili vode ljubav) djecu. Znamo u kojim trenucima se tako osjećaju. Ali RKC zabranjuje“.

Stereotipi o Romima nisu nikakva novost, oni u istom obliku preživljavaju dugo povijesno razdoblje. Komentator ilijan kaže: „U moje vrijeme te cigane smo gonili što se dalje moglo. Čuli ste što kaže otac tog mulca i zato ga je trebalo pravo u prdekanu“; komentator hrvatbrezhrvate piše: „kad san bija mali sićan se da je moja baba uzela grablje i išla tuć te romane kad su ušli u naše mistic. I druge žene isto, svakojake alatljike.“ Tih nekoliko komentara prvenstveno pokazuje kakav je položaj Roma na ovim prostorima unazad nekoliko generacija, ali i do koje mjere većinsko stanovništvo opravdava nasilje nad Romima. Na diskriminaciju romskoga stanovništva većinsko će stanovništvo uglavnom okrenuti glavu. Čak i ako ne bude aktivno sudjelovalo, prešutno će to dopuštati smatrajući da su Romi zbog načina života sami krivi za svoj položaj. Preneseni komentari to zorno prikazuju.

Osim toga, pojedini komentari odraz su ogorčenosti većinskoga stanovništva zbog njihovoga dubokog uvjerenja da se zakonski propisi u Hrvatskoj ne primjenjuju jednako na Rome kao na druge skupine u društvu, odnosno da se njihovi prijestupi u manjoj mjeri sankcioniraju nego prijestupi „običnih“ građana te da im se često „gleda kroz prste“ uvažavajući razlike u njihovoj kulturi. Ne može se reći da njihova ogorčenost nema temelja. U petom poglavlju ovoga rada naveden je službeni stav Vlade RH iznesen na internetskim stranicama Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina u kojemu se priznaje da, u kontekstu oduzimanja roditeljske skrbi nad djetetom kojemu nije pružena adekvatna roditeljska briga, djelatnici centara za socijalnu skrb prvenstveno uvažavaju tradicijski način života romskih obitelji i zbog toga ne oduzimaju djecu iz obitelji u kojima su ugrožena njihova prava, osim u uvjetima kada je teško ugroženo njihovo zdravlje ili život. Ujedno, prema važećim hrvatskim zakonima osnovnoškolsko obrazovanje obavezno je za svu djecu. Postoje Romi koji nikada svoju djecu nisu poslali na školovanje, a da za to nisu snosili nikakve posljedice. „Centri za socijalni rad imaju saznanja o nepohađanju osmogodišnje škole kod djece romske populacije međutim kao da iste nije briga za navedeno.“ (Rumbak 2003: 98). Ovakav nejednak pristup plodno je tlo za širenje nezadovoljstva među ostalim građanima, ali i plodno tlo za razvoj stereotipa. Potpuno opravdano jer brojni građani radi svojega ponašanja snose posljedice dok romsko stanovništvo ostaje netaknuto. Međutim, s pozicije države ovakav stav se donekle može razumjeti. Romsko stanovništvo ima visoku stopu nataliteta uz loše materijalne uvjete i općenito loše uvjete života. Usporedimo li život romske djece s prosječnim životom djece većinskoga stanovništva, razlika u standardu je ogromna. Ukoliko bi standard većinskoga stanovništva bio mjerilo uvjeta u kojima bi i romska djeca trebala odrastati, vjerojatno bi većina njih trebala biti oduzeta iz vlastite obitelji. To bi u financijskom i tehničkom smislu radi zbrinjavanja velikoga broja djece za državu bilo preveliko opterećenje. Međutim, prosječan komentator portala ne gleda širu sliku, već samo reperkusije koje trenutna situacija ima na njega i njegovu zajednicu. Tako komentator bel kaže: “Nikako ne mogu shvatiti zasto se zakoni RH ne provode i nad Romima? Ako je netko maloljetan, onda je maloljetan. Svoje obicaje neka okace macku o rep, neka se pridrzavaju zakona. Na to ih treba prisiliti. Problem nije u njima, problem je u nasoj vlasti koja odredjenim manjinama i grupacijama "gleda kroz prste". Zakon bi trebao biti jednak za sve stanovnike jedne drzave.“; komentator nadimka Sumnjičav piše: „Lijepo je znati da se u Hrvatskoj zakoni odnose samo na većinski narod, a da za manjine vrijede njihovi običajni, primitivni običaji. Drugim riječima većina se mora pokoriti primitivnoj manjini. Ako je to demokracija i liberalizam onda je to jako nakaradno i bolesno.“; komentator abendblatt piše: „Zakoni Hrvatske, vaze isto za SVE drzavljanke Hrvatske, bez obzira na manjine, zato se pitam zasto se tolerira Romima-ciganima stupanje u brak i radjanje djece kao maloljetnim 15, 16-godisnjacima, koji zive od soicijalne

pomoci koju MI vecinski gradjani Hrvatske financiramo, da ja imam odnos sa djetetom od 13 godina, završio bi u zatvoru.“

Stereotipni prikaz Roma kao počinitelja raznih, uglavnom manjih kaznenih djela, krađa, provala i slično nije novost. To je posljedica siromaštva, neobrazovanosti, loših životnih uvjeta i nekih drugih faktora. Međutim, značajnija od toga jest činjenica da se počinjenje kaznenih djela *a priori* veže uz Rome tako što, kada se počini neko nedjelo na teritoriju koji nastanjuju i Romi, njih se smatra krivcima sve dok se ne dokaže suprotno. O tome su govorili ranije citirani Kanižaj i Šlezak u sklopu svojih istraživanja, ali i Rumbak u svojoj knjizi. Isto se događa i u ovom analiziranom slučaju. U očima komentatora punih predrasuda, mladić čija se romska pripadnost odmah ističe, oteo je ili odveo djevojčicu uz njen pristanak s namjerom vjenčanja, usto je počinio nekoliko prijestupa poput krađe automobila i neće odgovarati ni za što od navedenoga. Primjerice, komentator Stimy kaže: „Navedeni su pripadnici „manjinske“ populacije, a za njih zakoni ne vrijede“ i „I on bez vozačke auto vozi ko i svi njegovi zemljaci. i za niš ne odgovara. A ti reci riječ protiv cigana i budu te rastepli“.

Zanimljiva je činjenica da se velik broj komentara, posebice onih izrečenih u negativnom tonu, obraća drugim komentatorima. Radi se o ukupno 42 komentara, dakle preko 22 posto od ukupnoga broja. Primjerice, komentator Apsalar kaže: „nonogaz je pedofil... pali ga to“; komentator ante_pustinjak kaže: “brkoni, mene skoro zaboli neka stvar što si tako ograničen“ ili isti komentator ante_poustinjak odgovara drugom komentatoru: „jadničak ildefonsa, netko tko ima potrebu dokazivat da je hrvat već 7 generacija zacijelo nikada nije bio hrvat nego antihrvat! tvoji preci su jelte bili hrvati prije no što su se hrvati doselili u današnje krajeve?! zašto si onda tako antihrvatski nastrojen, da ne kažem krivo nasađen?!“ Ranije spomenutim Uvjetima VL zabranjeno je *offtopic* komentiranje, *chatanje* i napad na druge korisnike. Da se uopće ne radi o vrijeđanju, kao što se ovdje često radi, ili o diskriminaciji, već i sama činjenica da komentatori komentiraju nešto što nema veze sa člankom, da međusobno razgovaraju i jedni drugima repliciraju izvan teme članka, dovoljan je povod VL da takve komentare izbriše ili da čak onemogućí registrirane članove u daljnjem komentiranju. Ili bi barem trebalo biti dovoljno. Iz priloženoga se vidi da VL ne koristi mogućnosti koje je sam propisao.

Stereotipnoga prikaza državnih institucija, ponajviše policije i sudova kao korumpiranih ili neradnika ne manjka. Direktno ih se proziva u 18 komentara (odnosno 9,47 posto od ukupnoga broja komentara). Komentator Kruc kaže: „Znači sa 16 godina je vozio auto i odvezao puste kilometre. A gdje je policija?“; komentator Custrina piše: „i kad se nešto ovakvog događa i kada su romi u pitanju onda ustav vrijedi koliko i kada ostoja ranković svercuje islamiste preko hrvatske granice... a 12 komunista iz takozvanog ustavnog suda to mirno promatra“. Ovakva

ogorčenost komentatora naslonjena je na selektivno poštivanje zakona od strane državnih institucija, ali se diskriminacija i vrijeđanje time ne mogu opravdati.

Portal, njegovi novinari ili novinari općenito prozvani su u 9 komentara od kojih neki uopće nemaju vezu s temom članka, što je jednako tako zabranjeno Uvjetima VL. Komentator utunelu tako kaže: „zanima me nešto, jasno da mi je drago da je curica živa i zdrava, ali zašto je ova priča u novinama?“, komentator leica2003 kaže: “Šuplja li priča... je li se novinarka sjetila pitati ga kako je sam vozio auto do Crikve kad ima 16 godina, onda da su drugi dio puta išli autostopom (di je nestao onaj auto od maloprije i čiji je uopće bio, zna li mali voziti...), a kasnije još navodi da ga je bratić vozio na sastanak s malom“. Ostali članci uglavnom su usmjereni na same aktere članka, bilo Barbaru i njenu obitelj, bilo Roberta i njegovu obitelj. Najveći dio tih komentara negativno su usmjereni i vrijeđaju praktički po svim osnovama pa tako predstavljaju kršenje Ustava RH i važećih zakona kojima se sprečava diskriminacija, osigurava jednakost i štiti svaka osoba bez obzira na pripadnost određenoj manjinskoj skupini.

Nerijetko se u hrvatskom medijskom prostoru čuje kako komentari čitatelja na članke na portalima ili komunikacija na društvenim mrežama predstavlja govor mržnje. Njega možemo definirati kao izražavanje ili poticanje na netrpeljivost i diskriminaciju u bilo kojem obliku i na bilo kojoj osnovi. Nizom članaka Kazneni zakon i mnogi prekršajni zakoni sankcioniraju pojedine pojavne oblike govora mržnje. „(...), iako ne postoji jedinstvena odredba koja na jednom mjestu uređuje sve oblike govora mržnje, govor mržnje u Hrvatskoj svakako nije podnormirana materija; upravo suprotno, pojedini njegovi aspekti uređeni su kroz niz propisa, među kojima često nema jasne crte razgraničenja“ (Munivrana Vajda i Šurina Marton 2016: 442). Kazneni zakon u čl. 325. navodi niz diskriminatornih osnova – rasna, vjerska, nacionalna ili etnička pripadnost, podrijetlo, boja kože, spol, spolno opredjeljenje, rodni identitet, invaliditet, ali ostavlja prostor da se sankcionira i govor mržnje usmjeren protiv nekih drugih skupina na temelju nekih drugih osobina. Prema istraživanju iz 2016. godine koje je obuhvatilo razdoblje od 3 i pol godine (od siječnja 2013. do lipnja 2016. godine) i kazneno djelo javnoga poticanja na nasilje i mržnju „u tom je razdoblju u RH doneseno devetnaest pravomoćnih presuda u odnosu na ukupno dvadeset i četiri osobe, od čega je u odnosu na dvadeset i tri osobe donesena pravomoćna osuđujuća presuda, dok je samo jedna osoba pravomoćno oslobođena“ (Munivrana Vajda i Šurina Marton 2016: 445). „Iz analiziranih presuda razvidno je da su najčešće oštećene osobe zbog svoje nacionalne pripadnosti. Sljedeća kategorija oštećenih osoba po zastupljenosti u analiziranim pravomoćnim presudama jesu pripadnici skupina drugog spolnog opredjeljenja i rodnog identiteta, odnosno LGBT osobe. Etnička pripadnost i podrijetlo treća je kategorija po zastupljenosti među oštećenima ovim kaznenim djelom, a u dva slučaja oštećeni su pripadnici

skupine druge boje kože.“ (Munivrana Vajda i Šurina Marton 2016: 455) Možemo zaključiti da se radi zaista o malom broju pokrenutih i pravomoćno završenih predmeta ako samo i prolistamo poneke komentare na najčitanijim hrvatskim portalima. Nesankcioniranje takvih djela se može djelomično gledati i kroz prizmu uvažavanja prava na slobodu govora, ali nikako i opravdati time.

Rezultati navedenog istraživanja u kontekstu diskriminatornih osnova za javno poticanje na nasilje ili mržnju u skladu su s analizom komentara na članke VL provedenom za potrebe ovoga rada. Naime, pronađeno je 8 komentara (4,21 posto od ukupnoga broja komentara) koji predstavljaju kazneno djelo javnoga poticanja na nasilje ili mržnju i to isključivo zbog nacionalne pripadnosti. Navest ćemo samo dva – komentator Prskator Vlado kaže: „To ti je multikulti pajdo. Tako djecu odgajajte da poslije ne znaju što je dobro a što loše. Ganici, gejevi ili migranti... to treba prskat suzavcem i drmat šokerima“; komentator nadimka zeljkovameli kaže: „cigane treba istrijebiti.to je zlo.kradu,ubijaju, otimaju... sve očistiti od tih štakora“. Opravdano se postavlja pitanje zašto takvi komentari nisu sankcionirani, ako već ne na nivou sudskih presuda, za što svakako ima elemenata, onda barem brisanjem s portala. Sukladno Uvjetima VL portal ima mogućnost kazniti takve komentatore brisanjem njihovih komentara, ali i korisničkih računa. Ujedno, postavlja se pitanje, ako je za registraciju na portalu nužno unijeti istinite osobne podatke, OIB, ime i prezime, adresu i slično, zašto se dozvoljava registracija korisnika koji se skrivaju pod različitim nadimcima i ne zahtjeva se da se oni predstavljaju imenom i prezimenom. Ukupno je pronađeno šest komentatora koji su predstavljeni imenom i prezimenom (barem se tako čini, iako ne možemo biti sigurni u to da nisu odabrali lažno ime i prezime): ribaric.tomislav, biserkablagus4, zeljkovameli, jurajuric116, Nemanja Stoisavljenic i petar.visak. Tih je šest komentatora ostavilo ukupno 10 komentara od kojih su 4 (40 posto) negativni, a 6 (60 posto) pozitivni ili neutralni – oni glavnom izražavaju mišljenje kako su roditelji odgovorni za djecu i kako bi ih trebali više kontrolirati.

Broj neanonimnih, a negativnih komentara (4), u odnosu na ukupan broj negativnih komentara (108) zanemariv je – 3,7 posto. S druge strane, broj neanonimnih, a pozitivnih ili neutralnih komentara (6), u odnosu na ukupan broj takvih komentara (82) duplo je veći – 7,3 posto.

Ukupan broj anonimnih komentara jest 180, od toga 76 (42,22 posto) pozitivnih ili neutralnih, a 104 (57,78 posto) negativni.

S obzirom na to da se radi o 60 posto neanonimnih, a pozitivno ili neutralno ocijenjenih komentara, u odnosu na 42,22 posto takvih anonimnih komentara, možemo izvesti zaključak da bi se onemogućavanjem skrivanja komentatora iza različitih nadimaka smanjio broj onih negativnih komentara, posebice onih koji vrijeđaju po bilo kojoj osnovi. Anonimnost na

portalima smanjuje samokritičnost komentatora, onemogućuje da ih se identificira i time ih ohrabruje na izražavanje javno potpuno neprihvatljivoga mišljenja. Komentari kojima se javno potiče na nasilje ili mržnju ipak odskaču od uobičajenih komentara kojima se vrijeđa po bilo kojoj osnovi, ako ništa drugo jer predstavljaju kazneno djelo i time imaju dodatnu težinu. Neshvatljivo je toleriranje takvoga postupanja unutar javnoga prostora, što internetski prostor portala VL svakako jest.

6.2. Slučaj nestanka Marije Marinele Grgić

Upisom ključne riječi „Marija Marinela Grgić“ u tražilicu VL (https://www.vecernji.hr/pretraga?query=marija++marinela+grgi%C4%87&order=publish_from&date_from=&date_to=) pronade se 16 rezultata, od kojih se tek 2 članka⁹ odnose na konkretan slučaj nestanka djevojčice Marije Marinele Grgić. U jednom od ta dva članka spominje se da je djevojčica stara 13 godina, a u drugom 14 godina pa se ne može sa sigurnošću zaključiti koji je od ova dva podatka točan. Nijedan drugi podatak u člancima ne navodi na točan zaključak. Uzmemo li samo pretraživanje po ovako odabranim ključnim riječima kao relevantno za ovo istraživanje, radilo bi se, dakle, o dva članka. Međutim, pažljivijim pregledom sadržaja koji je objavio portal VL u vremenskom periodu oko nestanka djevojčice, pronade se još jedan članak koji se nesumnjivo odnosi na ovaj konkretan slučaj, iako se nigdje ne spominje ime djevojčice pa taj članak prema pretraživanju po ključnim riječima nije ni mogao biti povezan sa slučajem (<https://www.vecernji.hr/vijesti/uhicen-44-godisnjak-kod-kojeg-je-na-ena-nestala-14-godisnjakinja-1189281>). Radi se o nestanku djevojčice Marije Marinele Grgić, koja je pronađena četiri dana nakon što je prijavljen njezin nestanak i to kod 44-godišnjega muškarca s kojim je, ako je vjerovati podacima iznesenima u posljednjem članku, u kontakt stupila putem društvenih mreža.

6.2.1. Analiza članka s pozicije autorskog teksta

Nestanak Marije Marinele Grgić prijavljen je policiji odmah isti dan kada je nestala, a tri dana kasnije na portalu VL objavljen je prvi članak na tu temu kojim se moli pomoć građana u

⁹ Objavljeni 17. i 18.08.2017.

njenom pronalasku. U tom članku objavljeno je da se radi o 13-godišnjoj djevojčici dok je u ostalim člancima iznesen podatak da djevojčica ima 14 godina. Bez obzira na činjenicu što se autor nije potrudio provjeriti podatke koje objavljuje i nije siguran koliko godina ima nestala djevojčica, taj podatak nije odlučan u primjeni propisa i smjernica koje autor članaka mora poštivati. Prema Konvenciji o pravima djeteta, bilo da se radi o 14 ili 13-godišnjakinji, riječ je o djetetu prema kojemu se u izvještavanju mora postupati s posebnom pažnjom. To nalažu i mnogi drugi priznati međunarodni propisi, ali i samo hrvatsko zakonodavstvo ranije u radu spomenutim odredbama. Osim toga, i Kodeks časti HND nalaže zaštitu identiteta i privatnosti djeteta kao kategoriju koja se mora štititi iznad svega. Pri analizi slučaja Vidović, spomenuta je Preporuka za medijsko izvještavanje o nestaloj djeci. Ista se Preporuka mora primijeniti i na ovaj konkretan slučaj. Prvi objavljen članak, koji je ujedno opremljen fotografijom djevojčice, iznosi podatke o njenom identitetu, nužne podatke o obiteljskoj situaciji i ranijem životu djeteta, specifičnosti izgleda, a sve kako bi se djevojčica eventualno lakše identificirala – ujedno se poziva građane koji imaju bilo kakvu informaciju o nestanku da isto jave na brojeve telefona ili adrese navedene u članku. Iako se ovdje radi o kršenju privatnosti djeteta, otkrivanju njenog identiteta, ne radi se o povredi prava djeteta jer je interes da se pronađe djevojčicu veći od interesa zaštite njenih zajamčenih prava. Međutim, s obzirom na to da je djevojčica naknadno nađena, a sukladno Preporuci Pravobraniteljice za djecu, činjenica da je ovaj članak danas još uvijek dostupan na portalu i da se tim podacima može pristupiti – predstavlja kršenje prava djeteta. Sav sadržaj nakon što je dijete pronađeno, trebalo bi učiniti nedostupnim javnosti. Odnosi se to i na drugi članak u kojemu se obavještava javnost da je djevojčica pronađena. I taj je članak opremljen fotografijom djevojčice, istom onom koja je korištena dan ranije u članku kojim se moli pomoć u njenom pronalasku. Ova fotografija, za razliku od prve, kao i članak predstavljaju kršenje prava djeteta. Posebno se to odnosi na rečenicu u članku koja kaže da su „o tom slučaju objavljujane razne neproverene informacije, no pravu informaciju i sve okolnosti događaja dat će policijska istraga“.

Članak objavljen 19. kolovoza 2017. godine, a koji se odnosi na ovaj konkretan slučaj iako se ime djeteta nigdje ne spominje, poseban je problem. Tek pažljivom pretragom članaka objavljenih u vremenskom periodu tijekom i nakon nestanka Marije Marinele Grgić može se pronaći članak pod naslovom „Uhićen 44-godišnjak kod kojeg je nađena nestala 14-godišnjakinja“. U tekstu se nigdje ne spominje ime Marije Marinele Grgić, ali se iz podataka o vremenu nestanka djevojčice, njenoj dobi, točnom mjestu nestanka kao i vremenu pronalaska sa sigurnošću može zaključiti o kome se radi, pod uvjetom da su se dan ili dva ranije pratile vijesti o nestanku djevojčice. Ovaj članak ne bi predstavljao kršenje dječjih prava da su novinari poštivali sve ranije navedene propise kojima se štite prava djece, posebno dio koji predlaže da se

sav sadržaj objavljen o nestanku djeteta nakon njegovoga pronalaska učini nedostupnim. S obzirom na to da nije tako učinjeno, predstavlja to grubo kršenje prava djeteta koje se dodatno upliće u priču o mogućoj pedofiliji, eventualnom dobrovoljnom odlasku i ljubavnoj vezi sa starijim muškarcem i svim interpretacijama koje su ostavljene na maštu prosječnoga korisnika medija. Možemo se složiti kako je obavijest da je na području Muća uhićen 44-godišnjak pod sumnjom na kazneno djelo na štetu maloljetne osobe podatak od javnog interesa. Međutim, mogućnost da se to djelo poveže s konkretnim djetetom, nedopustiva je. U članku stoji da je „policija uhitila 44-godišnjaka kod kojeg je pronađena 14-godišnja djevojčica za kojom se tragalo četiri dana. (...) nakon što je djevojka nestala iz apartmana u Tučepima“. Neosporna je identifikacija djeteta i to samo dva dana, odnosno dan nakon objavljenih članaka o nestanku i pronalasku djevojčice. Srećom, posljednji članak nije opremljen slikom Marije Grgić, već ilustracijom policijskog automobila. Bez obzira na to, šteta je učinjena.

Ono što se ovdje mora izdvojiti jest sekundarno i ponovno kršenje prava ranije spomenute Barbare Vidović i svih ostalih aktera niza izvještaja na tu temu, posebice mladića s kojim je Barbara pobjegla, Roberta Cindrića. Sva tri članka koja se odnose na slučaj nestanka Marije Grgić opremljeni su poveznicama na članke o nestanku Barbare Vidović, i to već nakon što je Barbara pronađena i nakon što je taj slučaj rasvijetljen. Poveznice u sebi sadrže i Barbarinu fotografiju. Ujedno, u prvom objavljenom članku 17. kolovoza 2017. godine, autor nakon što moli pomoć u traženju nestale Marije Marinele Grgić piše: „Prije nestanka Marije Marinele Grgić, bila je nestala još jedna 13-godišnjakinja Barbara Vidović, no u međuvremenu je pronađena. Njezin otac Anton Vidović jučer je objavio da je Barbara, koja je nestala pred kućom u Triblju kraj Crikvenice, pronađena pet dana nakon nestanka, a to je potvrdila i policija.“ Svakako, radi se o sličnom slučaju, nestale su 13-godišnje djevojčice, istoga mjeseca i gotovo na isti način, udaljile se iz doma u kojemu su boravile s roditeljima, i to s osobama s kojima su u kontakt stupile preko društvenih mreža. Međutim, ovi slučajevi ni na koji način nisu povezani i iz svih ranije iznesenih razloga te poveznice predstavljaju kršenje prava djeteta, zakona RH i, u najmanju ruku, etičnosti u obavljanju profesionalne djelatnosti.

Slika 6.2.1.1 Primjer neprimjerene poveznice unutar članka

Poštivanje istinitosti kao profesionalnoga standarda novinarstva u kontekstu dokumentiranosti tvrdnji koje se iznose, odnosno pouzdanosti izvora informacija primjenjuje se selektivno. Poziva se na objave policije ili ono što su objavili drugi portali, ali iznosi i pojedine neprovjerene podatke poput: „Muškarac se navodno brani da je djevojku pokupio dok je vozio po Jadranskoj magistrali, te tvrdi da je nikad ranije nije vidio niti je s njom komunicirao.“ Niti jedan članak nema potpisanog autora, već je potpisan portal. Međutim, nisu nađene teže povrede standarda profesionalnoga novinarstva u ovom kontekstu.

Primjer nepoštivanja točnosti kao standarda već je naveden i analiziran u smislu neprovjeravanja osnovnih informacija kao što je to dob djeteta prilikom nestanka. Poštenje kao standard zahtjeva da se razmotre sve strane priče. Prvi članak donosi informacije o nestanku djevojčice i podatke koji bi mogli pomoći u njenom pronalasku. Drugi članak vrlo šturo javlja da je djevojčica pronađena, a tek treći donosi malo više informacija o uhićenom 44-godišnjem muškarcu. Prva dva članka su opravdano jednostrana, ne donose mnogo informacija niti bi trebali. Treći članak se poziva na izvore portala 24sata koji je prvi objavio informaciju o uhićenju, ne donosi izjave koje su novinari VL samostalno prikupili niti se iz članka može zaključiti je li portal uopće pokušao stupiti u kontakt s nadležnim institucijama i doći do konkretnih informacija. S obzirom na prirodu članka možemo zaključiti da je uravnoteženost kao standard koji zahtjeva podjednak prikaz onoga pozitivnog i negativnog poštivan. Čak i u posljednjem članku koji implicira radnje na štetu djeteta prenosi se informacija (iako navodna) da muškarac s djevojčicom nikada ranije nije komunicirao putem društvenih mreža pa ostavlja prostor i drugačijem raspletu događaja od onoga koji je na prvi pogled najvjerojatniji.

Tek prvi članak je primjerene dužine, drugi članak to ne može biti jer nije ni trebao biti objavljen, a isto se odnosi i na treći članak kojim je omogućena identifikacija djeteta. Iako, ponavljamo, činjenica uhićenja starije muške osobe kod koje je pronađena djevojčica jest vijest od javnog interesa, ali ne tako da je moguća identifikacija djeteta. Prva dva članka opremljena su isključivo informativnim naslovima, a posljednji se može gledati kroz prizmu *klikabilnog* naslova, ali ne i senzacionalističkog. Jednako se odnosi i na podnaslove.

6.2.2. Analiza komentara čitatelja

Prilikom analize komentara čitatelja na članke koji se odnose na nestanak i pronalazak Barbare Vidović, navedeni su Uvjeti VL koje svaki korisnik koji želi komentirati članak mora prihvatiti i njima prilagoditi svoje ponašanje na portalu. S obzirom na to da se radi o istom portalu koji je objavio članke, sve navedeno vrijedi i u slučaju komentara na članke o nestanku Marije Marinele Grgić.

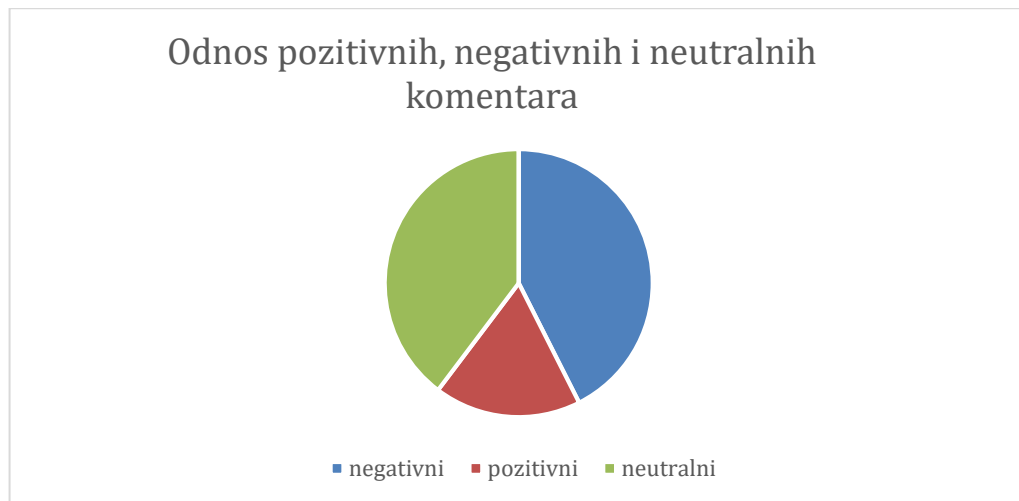
I u ovom slučaju komentari čitatelja analizirani su u više potkategorija – jesu li oni pozitivni, negativni ili neutralni; prema kome su usmjereni; imaju li uopće vezu s člankom; vrijedaju li po kojoj osnovi i, ako da, po kojoj; potiču li druge na nasilje ili mržnju; sadrže li stereotipe. Radi se o ukupno 141 komentaru čitatelja.¹⁰

Istraživanje je pokazalo da je 60 komentara čitatelja negativno, odnosno 42,55 posto od ukupnoga broja komentara. Komentari su to koji uglavnom vrijedaju aktore događaja o kojemu se izvještava ili druge komentatore ili oni koji donose negativni sud o radu državnih institucija, odgoju nestale djevojčice, oni koji koriste neprimjeren rječnik, psovke ili iznose neprihvatljive stavove. Valja napomenuti da se u sklopu negativno ocijenjenih komentara nalazi isti komentar koji je objavljen 8 puta zaredom pa se očito radi o pogrešci prilikom objave komentara. Donosimo tek nekoliko komentara – komentator nadimka centirion kaže: „Po pogledu i izrazu očiju ne djeluje baš inteligentno“ (misleći na fotografiju nestale djevojčice, op.a.); komentator Drago2603 kaže: „Išla na odštopavanje!!!“; komentator bodavica kaže: „kako su je odgojili takva je, a ni oni nisu ništa bolji od nje“ ili komentator burgos1948: „Pišulja zaslužuje baš takve komentare i ktome dobre batine po debeloj guzici.“

¹⁰ Na prvi objavljeni članak 25 komentara, na drugi 60, a na treći 56 komentara.

Ukupno 56 komentara ocijenjeno je kao neutralni. Riječ je, dakle, o 39,71 posto od ukupnoga broja komentara. Kao i u analizi slučaja Vidović, radi se o komentarima u kojima komentatori izražavaju svoje mišljenje, iznose određeni vrijednosni sud, bio on pozitivan ili negativan, ali nije nađeno da bi oni i na koji način predstavljali vrijeđanje ili omalovažavanje. Primjerice, komentator nadimka maxist kaže: „Odgoj i zakon se ne spominje pa bih podsjetio da poslije 11h dječurlija može biti vani samo uz prisutnost odraslih ,a niti dečka od 13,ili16 nebi pustio u 24h da izađe -van (osim u zahod) . Recite vi da samm zalupan ali sjetite se one "noć ima moć" a i puno drugih pa rađe to nego- prepoznavanje na sudskoj ili sakupljanje u zatvoru. ...od prometa do droge i alkohola odigrava se tada i to ne u crkvi.....uostalom svi ti slučajevi govore o roditeljima,djeci i relacijama u obitelji..“; komentator Ante Portas kaže: „Roditelji se naradili u Njemackoj, dosli na odmor i prisjeo im“; komentator bodavica: „Policija ne želi govoriti gdje je bila, pa o čemu više imamo raspravljati. Ovdje sve završava ako se krije onda ne treba uopće pisati o ovakvim izletima razularenih maloljetnika o kojima roditelji ne vode računa“; ili komentator narcis660 koji kaže: „Smatram da je kasno za odgoj !!!! Ja kao roditelj imam pravo na to misljenje a smatram da ih je puno tj.istomisljenika na ovom portalu.Sve ostalo institucije trebaju odraditi.Tuzno al istina !!!!“

Pozitivno ocijenjenih komentara je 25, odnosno 17,74 posto od ukupnoga broja komentara. Radi se o komentarima koji su krajnje dobronamjerni, izražavaju nadu da će se dijete pronaći, daju savjete ili mišljenje kako bi roditelji trebali imati veći nadzor nad djecom i korištenjem društvenih mreža ili, jednostavno, na primjeren i civiliziran način komentiraju situaciju. Navest ćemo samo neke – komentator nadimka Patrizzia kaže: „Kažu : nije ozlijeđena ! Da ne povjeruješ ! Tu malu na koju nije nitko pazio ,ni što radi po fejsu ni po noći,već svi spavaju snom pravednika prikazuje se po medijima , ističe ime i prezime . . Defičenti , najviše ju ozljeđuju mediji !“; komentator nadimka Hrvat+branitelj kaže: „Kad čitam komentare (i gledam situaciju u HR), pitam se zbog čega sam bio u ratu? Mala ima 13 ili 14 godina. Što god napravila, ne zaslužuje ovakve komentare. Zbog ovakvih kao što ste vi trebalo bi ukinuti mogućnost komentiranja. Meni je drago što su je našli.“; komentator nadimka jurajurić116 kaže: „i meni je drago da su je našli. ali poanta priče je da se mala otišla malo provesti bez nadzora roditelja. onak malo ko da ima 18, a ne 13-14“; komentator centirion piše: „Ako ju je našao izgublenu na cesti! Zašto ju nije odveo u najbližu policijsku stanicu a ne svojoj kući?“ ili komentator ivica48: „Čitam dole komentare ništa dokazano a mi već osuđujemo kakvi smo mi to ljudi“.

Slika 6.2.2.1 Odnos pozitivnih, negativnih i neutralnih komentara - slučaj Grgić

Podrobnija analiza negativnih komentara pokazala je da su oni ocijenjeni takvima radi vrijeđanja po osnovi nacionalne ili rodne/spolne pripadnosti i zbog negativne usmjerenosti na druge komentatore i državne institucije. Zanimljivo, unatoč tome što se radi o nestanku djevojčice nad kojim slučajem nadležnost ima policija, nju se ne proziva ni u jednom komentaru.

Tek 4 komentara, odnosno 2,84 posto njih, vrijeđa na osnovi nacionalne pripadnosti i to u 3 komentara pripadnike romske nacionalnosti. S obzirom na to da se slučaj nestanka Barbare Vidović dogodio tek nekoliko dana prije nestanka Marije Marinele Grgić, a portal je vijesti o nestanku prenio u svega dva dana razlike, određeni su se komentatori referirali na slučaj Vidović ispod članka o nestanku Grgić. Primjerice, komentator Zgubider kaže: „Policija, trebalo bi pogledat u Ogulinu, meni se čini da onaj mali Cigo stvara harem!“ ili komentator nadimka istina_boli kaže: „Ajde da pronadjemo to djete. Obratite paznju na siptarske privatnike, bordele i kojekakve zute kuće“. U jednom slučaju radi se o istom komentatoru s gotovo identičnim komentarom na članke o nestanu obje djevojčice – komentator nadimka krenica piše: „Sin vreme je da se ženiš već ti je 16 godina , ja sam imo dva dece u te godine. Jer imaš kakvu curu da je ženiš. Ima je na fejsbuk. Pa idemo sine u taj fejsbuk pa će ukademo curu kaki je običaj. Kolko ima kilometri do feejsbuk. Pa ima sto. U jebenti će se mora vozimo po beli putevi s ukrade tablice za kombi. Jeli ,jer cura uredna. Uredna kaže ,ja je nisam ni video osim na sliku. Sine nemoj da nas dočeka neka baba od 20 godina“.

Na rodnoj/spolnoj osnovi vrijeđa 10 komentara, odnosno ukupno 7,1 posto. Radi se o vrijeđanju i stereotipnom prikazu žena kao onih kojima je tijelo sredstvo pomoću kojega će doći do materijalne sigurnosti, onih koje su same krive kada postanu žrtve kaznenih djela, odnosno onih koje žive nemoralnim životom. Primjerice, komentator nadimka ČUBE kaže: „mala gori svejedno će se trpat snjim ili drugim ko god da naide“ ili komentator nekakav kaže: „uzori

današnjoj djeci su sve redom amoralne osobe, koje su stalno u medijima, i stalnim šokiranjem javnosti postižu velik broj zainteresiranih, koji ih onda prate, gutaju sve o njima, i tako smo ušli u krug opće propasti. bačićka je baš super, ona je pjevačica, kao i rozga. ne znaš ni jednu pjesmu, al u glavi ti je njena slika, skoro pa gola. to je kvaliteta pjevačice, i po ničemu se ne razlikuje od kvalitete manekenke. sve one do slave dolaze preko kreveta, jer nemaju novca za silno reklamiranje i izlaske. ovako, odleže par put ispod nekog, koji im onda otvara vrata, i prosljeđuje drugima. naš jadrani su puni jahti uspješnih pjevačica, tarife se znaju.“ Osim toga, dolazi i do miješanja rodni i nacionalnih stereotipa u istim komentarima. Primjerice, komentator nadimka Istinski Pravi Hrvat ostavio je gotovo identičan komentar kakav je ostavio i ispod članka o nestanku Barbare Vidović: „Mora da je maloljetna prava hrvatica Marija sljedila ljubavne puteve svojih uzora pravih hrvatica Severine i Marijane za Beograd. Jednostavno i maloljetne hrvaticice znaju da njih doma čeka primitivan muškardin koji se uz flašu piva i thompsonovu muziku osjeća kao svoj na svome. Cure žele više i imaju pravo na to. Rješenje može biti i neki strani turist željan druženja sa balkanskim domorodkama.“ Ipak, riječ je relativno malom broju komentara koji njeguju rodne i/ili nacionalne stereotipe.

Državu se proziva u 3 komentara (2,13 posto od ukupnoga broja komentara) koji redom nemaju nikakve veze sa samim događajem. Primjerice komentator BrkX kaže: „Morala nema nigdje. Adeze je ovu zemlju upropastio u svakom pogledu. Katastrofa.“ ili komentator nadimka NasaPosla obraćajući se drugom komentatoru piše: „Savjest1234 na žalost, u pravu si! Oni (političari) imaju Hrvatsku. to se najbolje vidilo ove godine u Kninu. Više službenih Audia nego nas branitelja. O velikoj bici 13.8.95.-15.8.95. (srpski veliki protuudar nazvan Vaganj koji su zaustavile pričuvne snage HV-a (141. brigada), a 7. gbr je srbe 15.8.95. odbacila skoro do Drvara) ove godine od godišnjice do danas nigdje ni riječi“.

Velik je postotak komentara koji se isključivo obraćaju drugim komentatorima, njih 27, odnosno 19,15 posto. U najvećem broju slučajeva ti su komentari ocijenjeni kao negativni. Komentatori se međusobno vrijeđaju i kao domino efekt jedan za drugim izazivaju zlokobne komentare. Tako ponegdje ima i preko 15 replika na isti komentar, a nijedna nema veze s događajem opisanim u članku. Iznijet ćemo samo jedan primjer – komentator nadimka Azriel obraćajući se drugom komentatoru kaže: „Ako si pismen koristi google. A slučajno znam za taj zakon jer sam učestvovali u jednoj raspravi kad ga se rušili. A tu krajinaforce si zatakni znaš gdje. Ne čitam sranja po netu. Uzivaj u svojoj laži zloćudnih falsifikatoru“. Ujedno, ukupno je 22 komentara koji nemaju nikakve veze sa člankom, a da se ne obraćaju nužno drugim komentatorima. Uvjeti VL, između ostalog, zabranjuju *chatanje* i *offtopic* komentiranje pa administratori portala imaju osnova i mogućnosti takve komentare izbrisati. Ne čine to, kao što to ne čine ni u slučaju iznošenja uvreda, diskriminacije, psovanja... popis je podugačak.

Crkva, vjera i sve što ulazi pod zajednički nazivnik s tim pojmovima, nepresušni su izvori „prepucavanja“ komentatora na hrvatskim portalima. Međutim, ova tema očigledno nije bila „okidač“ za razvoj diskusije u tom smjeru. Pronađen je samo jedan komentar koji bi se odnosio na svećenike i to u negativnom kontekstu – komentator Bret kaže: „Možda je 44-godišnjak pop ili fratar. Onda nije u pitanju pedofilija nego briga za katoličku mladež“.

Ranije u ovom poglavlju definirani su govor mržnje, odnosno poticanje na nasilje ili mržnju kao kazneno djelo kažnjivo prema 325. članku Kaznenog zakona RH. Komentari koji bi sadržavali elemente ovoga kaznenog djela trebali bi žurno biti uklonjeni, ne samo sukladno Uvjetima VL, već i sukladno nizu pozitivnih propisa RH. Međutim, analizom komentara na članke o nestanku/pronalasku Marije Marinele Grgić, pronađeno je 5 komentara koji predstavljaju javno poticanje na nasilje ili mržnju, odnosno 3,55 posto od ukupnoga broja komentara. Zanimljivo je što su oni u prva dva članka usmjereni isključivo prema nestaloj djevojčici (primjerice, komentator nadimka narcis660 kaže: „Uz dužno postova prema djevojčici i roditeljima al trebalo bi je sad kvalitetno izmlatiti“), a u posljednjem članku koji izvještava da je uhićen muškarac srednje dobi kod kojega je pronađena 14-godišnja djevojčica, usmjereni su isključivo prema tom muškarcu (primjerice, komentator nadimka hiromant kaže: „Žurno jajca na panj i - CAK, CAK !“). Radi se, dakle, o komentarima koji predstavljaju poziv na discipliniranje djevojčice upotrebom fizičke sile ili tjelesno sakaćenje muškarca kod kojega je djevojčica pronađena, a koji je u komentarima etiketiran kao pedofil.

Za registraciju na portal nužno je unijeti istinite osobne podatke, OIB, ime i prezime, adresu i slično, a VL zadržava pravo da onemogući registraciju i komentiranje osobama koje to ne učine. Tek iz nadimka dva komentatora može se pretpostaviti da se radi o imenu i prezimenu konkretne osobe, iako, čak ni u toj situaciji ne možemo biti sigurni da se radi o stvarnom identitetu jer je moguće odabrati izmišljeno ime ili nadimak koji bi samo djelovao kao da se radi o stvarnom imenu i prezimenu. Riječ je o komentatoru jurajurić116 i ivica.grgic58. Posljednji komentator je, po svemu sudeći, otac djevojčice koji jedinim objavljenim i neutralno ocijenjenim komentarom zahvaljuje na pomoći svima koji su na bilo koji način pridonijeli da se njegova kćer pronađe, a ujedno izražava nezadovoljstvo zbog negativnih komentara: „Inteligentan covjek nikada nebi pisao takve budalastine kao pojedinci koji nemaju bas nikakve veze s realnoscu i zivotom uopce . Zalim takve ljude iskreno !!! Marija je ziva i zdrava zahvaljujuci BOGU i mnogim dobrim ljudima koji su se istinski zrtvovali i dali 150 % sebe da se ova prica sretno zavrsi !!! Hvala vam od srca svima !!! Bez takvih ljudi ovaj svijet i nasi zivoti bi bili tek samo tuzna prica u kojoj nitko od nas nebi htio zivjeti ukljucujuci i vas mudre savjetnike i generale poslje svih bitaka“. Korisnik jurajurić116 objavio je ukupno 5 komentara od kojih je tek 1 ocijenjen negativnim. U

ukupnom broju komentara neanonimnih komentatora (6), tek je 1, odnosno 16,67 posto negativno, a njih 5, odnosno 83,33 posto pozitivno ili neutralno ocijenjeno.

Broj neanonimnih, a negativnih komentara (1), u odnosu na ukupan broj negativnih komentara (60) zanemariv je – 1,67 posto. S druge strane, broj neanonimnih, a pozitivnih ili neutralnih komentara (5), u odnosu na ukupan broj takvih komentara (81) višestruko je veći – 6,17 posto.

Ukupan broj anonimnih komentara jest 135, od toga 76 (56,3 posto) pozitivnih ili neutralnih, a 59 (43,7 posto) negativnih.

S obzirom na to da se radi o 83,33 posto neanonimnih, a pozitivnih ili neutralnih komentara, u odnosu na 56,3 posto takvih anonimnih komentara, možemo izvesti zaključak da bi se onemogućavanjem skrivanja komentatora iza različitih nadimaka smanjio broj negativnih komentara.

6.3. Razlike u izvještavanju i komentarima čitatelja u slučajevima nestanka Barbare Vidović i Marije Marinele Grgić

Istraživački dio diplomskoga rada analizira izvještavanje VL o dva potpuno odvojena slučaja nestanka dviju djevojčica i komentare na konkretne izvještaje. Iako međusobno nepovezani, imaju značajne sličnosti. U oba slučaja nestale su 13-godišnje djevojčice (u slučaju Grgić nije jasno radi li se o 13 ili 14-godišnjakinji, ali u kontekstu ovoga rada ta činjenica nije odlučna), obje su nestale u kolovozu 2017. godine, njihov je nestanak prijavljen policiji da bi nakon nekoliko dana bile pronađene neozlijeđene i vraćene u svoje obitelji. Kako se kasnije ispostavilo, ili se može pretpostaviti, obje su djevojčice dobrovoljno napustile svoje domove i otišle s muškim osobama s kojima su u kontakt stupile posredstvom društvenih mreža. U slučaju Vidović potpuno se neopravdano pokušavala progurati teza o otmici, da bi kasnije u člancima ta teza bila pobijena. Barbara Vidović pronađena je sa 17-godišnjim Robertom Cindrićem koji je tvrdio da su u ljubavnoj vezi, a Marija Marinela Grgić pronađena je u kući neimenovanoga 44-godišnjeg muškarca. U posljednjem slučaju portal se nije upuštao u interpretaciju prirode njihove veze.

Iako vrlo slični, ti su slučajevi potpuno drugačije obrađeni i s drugačijim posljedicama u smislu interakcije čitateljstva. Ključna razlika u ova dva slučaja jest činjenica što je Robert Cindrić s kojim je pobjegla Barbara Vidović pripadnik romske nacionalne manjine. Upravo je to uvelike odredilo način izvještavanja i brojne propuste u smislu nepoštivanja zakonskih normi i propisanih smjernica za obavljanje profesionalne novinarske djelatnosti, a isticanje tog podatka u

izvještajima rezultiralo je mnogobrojnim negativnim komentarima kojima se vrijeđa na nacionalnoj osnovi.

Ako govorimo o samom tijeku izvještavanja, u oba slučaja portal je neopravdano izvještavao o nestanku/pronalasku djevojčica nakon što su one pronađene, objavljivao njihove fotografije i određene pojedinosti iz života, te nakon više od godinu i pol dana i dalje omogućio pristup tim člancima. Predstavlja to, već tako mnogo puta spomenuto, kršenje dječjih prava. Međutim, nastavak izvještavanja nije ni po čemu sličan. U slučaju Grgić prvim se člankom moli za pomoć građana u pronalasku djeteta, a drugim obavještava da je dijete pronađeno, vrlo šturo i primjereno. Treći objavljeni članak ne može se promatrati na jednak način kao ostali. Naime, taj se članak može dovesti u vezu s konkretnim događajem tek u slučaju da se pratilo izvještavanje o nestanku djevojčice ili pažljivim naknadnim iščitavanjem cijeloga objavljenog materijala u istom vremenskom periodu. S pozicije javnog interesa može se opravdati izvještavanje o eventualnim kaznenim djelima na štetu djeteta, ali ne i na način da se može identificirati konkretno dijete. S obzirom na ranije objavljene članke o nestanku Marije Marinele Grgić, kao i činjenicu da oni kasnije nisu uklonjeni te pojedinostima objavljenima u trećem članku, njih se neosporno može dovesti u vezu. Pa ipak, autor teksta sakrio je identitet i muškarca i djevojčice, nije objavio sliku djevojčice i dalje nije pratio nastavak događaja. U odnosu na slučaj Vidović, u ovom slučaju ne možemo biti nezadovoljni izvještavanjem.

U slučaju Vidović prvim se člankom obavještava o nestanku djevojčice, prenose neutemeljene sumnje i pretpostavke oca djevojčice i otkrivaju nebitni podaci. Nakon njenoga pronalaska objavljuju se još 4 članka, a već u prvom od njih ističe se nacionalna pripadnost mladića s kojim je Barbara pobjegla. Dalje se prenose činjenično upitne izjave oca djevojčice, rodbine mladića, susjeda i samih glavnih aktera priče koje redom pobijaju one ranije iznesene. Osim što ističe činjenicu romske nacionalnosti, autor teksta donosi stereotipni prikaz pripadnika romske nacionalnosti. Između ostalog, prenosi izjavu neimenovane rođakinje da su Barbara i Robert u incestnoj vezi s obzirom na to da su obiteljski povezani. Čak i da se ne radi o djeci, nitko nema pravo prenositi toliko maliciozne tvrdnje bez provjere, a i tada samo ako postoji izniman javni interes da se one objave. Ovdje on ni u kom slučaju ne postoji. I to nije jedini stereotipni prikaz romske manjine, nažalost. U člancima ih se na više mjesta prikazuje sukladno stereotipnom vjerovanju da su Romi kriminalci, da rano stupaju u brak tako što žene prisile na udaju, a one su obespravljene i žive u patrijarhatu, da krše zakone i za to ne odgovaraju pa čak i da se policija ne želi miješati u nedjela u kojima sudjeluju Romi. Ne samo da se događaji vezano uz nestanak Barbare Vidović nastavljaju pratiti i razvijati bez ikakvoga javnog interesa, već se i članci o nestanku Marije Marinele Grgić opremaju poveznicama koje vode na članke koji izvještavaju o slučaju Vidović. Riječ je o izvještajima koji su se poklapali gotovo u dan. Autor

članaka se očigledno naslanja na negativnu predodžbu koju o romskom stanovništvu ima većinsko stanovništvo i gradi priču oko nebitne činjenice nacionalnosti mladića, vjerojatno znajući da će tako intonirana tema polučiti jači interes javnosti, povećati čitanost članaka i interakciju čitatelja s portalom. Međutim, kako se vidi iz analize komentara, nije se interakcija čitatelja u tolikoj mjeri povećala, koliko je ona sa stajališta kulture i komunikacijskih normi neprihvatljiva.

Što se tiče analize komentara u oba slučaja, oni se kvantitativno ne razlikuju mnogo, ali se razlikuju sadržajno. Slučaj Vidović je u prosjeku isprovocirao 38 komentara po članku, a slučaj Grgić 47. Analiza se odnosila na ocjenu jesu li komentari pozitivni ili neutralni, ili su negativni. Pozitivnih i neutralnih komentara u slučaju Vidović ukupno je 43,16 posto, a u slučaju Grgić 57,45 posto. Radi se o komentarima koji na dobronamjeren način komentiraju situaciju, primjerice izražavaju želju da se dijete pronađe ili oni koji iznose svoje stajalište, bilo ono pozitivno ili negativno, ali koje nikoga ne vrijeđa, ne diskriminira i ne omalovažava. Negativnih komentara u slučaju Vidović pronađeno je 56,84 posto, a u slučaju Grgić 42,55 posto. Radi se o komentarima koji na krajnje neprimjeren način, prostački ili uvredljivo iznose svoje mišljenje, ponajviše vrijeđaju aktere izvještaja ili druge komentatore. U oba slučaja, dakle, postoji razlika od 15-ak posto u omjeru pozitivnih/neutralnih i negativnih komentara. Ujedno, u slučaju Grgić dogodila se očigledna pogreška prilikom objave jednoga negativnog komentara koji je objavljen 8 puta zaredom. Stoga je broj negativnih komentara još i manji.

Međutim, podrobnijom analizom negativnih komentara pronađene su značajnije razlike u sadržaju tih komentara, kao i u uzroku i motivu njihove objave. U slučaju Vidović najveći broj negativnih komentara jest onaj koji vrijeđa na nacionalnoj osnovi, čak 28,95 posto komentara, dok je u slučaju Grgić taj broj deset puta manji – 2,84 posto. Sasvim je jasno da je to izravna posljedica načina izvještavanja i isticanja romske nacionalne pripadnosti aktera događaja o kojemu se izvještava. Ujedno, posljedica je to i stereotipnoga prikaza romske populacije u člancima. Ako se navedeno može u javnom prostoru očekivati od profesionalnih medijskih djelatnika, ne bi trebalo čuditi da „obični“ građani reagiraju na jednak ili čak gori način. Lako se to dovodi u vezu s ranije objašnjenim frustracijskim predrasudama gdje pojedinac, frustriran vlastitim neuspjesima i nezadovoljan životom, ne gleda samokritično na razloge koji su ga doveli u tu situaciju, već svoju frustraciju liječi premještanjem krivnje na druge pojedince, obično slabije od sebe, kao što su to manjinske društvene skupine. Općenito, presjek komentara na članke objavljene na hrvatskim portalima dobro oslikava i stanje u društvu, opće nezadovoljstvo i frustracije.

Osim onih utemeljenih na nacionalnim stereotipima, u oba slučaja pronađeni su i komentari utemeljeni na rodnim/spolnim stereotipima. Međutim, i tu postoji značajna razlika između dva analizirana slučaja. U slučaju Vidović radi se o 13,68 posto takvih komentara, a u slučaju Grgić o gotovo dvostruko manje – 7,1 posto. Trebalo bi to čuditi jer se u oba slučaja radi o ženskim osobama, djevojčicama koje su nestale i svi eventualni rodni/spolni stereotipi bili bi posljedica stereotipnoga shvaćanja žene i njene uloge. Međutim, s obzirom na to da se u slučaju Vidović naglašava romska nacionalna pripadnost (doduše, ne nestale Barbare, nego mladića s kojim je pobjegla), bio je to dovoljan razlog za iznošenje niza diskriminatornih i krajnje uvredljivih komentara, usmjerenih prema ženama općenito, a ponajviše Romkinjama, sve zbog stereotipnoga viđenja romske žene o kojemu je već detaljnije pisano u ovome radu.

Značajna razlika u postotku vidljiva je i u broju komentara u kojima se proziva, etiketira i stereotipno prikazuju državne institucije, posebice policiju i to uglavnom radi nečinjenja. U slučaju Vidović takvih je komentara 9,47 posto, a u slučaju Grgić 2,13 posto. U broju komentara koji su odraz stereotipnoga prikaza crkve, drugih komentatora, novinara i medija općenito nema značajne razlike.

Što se tiče broja komentara koji predstavljaju najmaliciozniju skupinu i ostvaruju sve elemente kaznenoga djela javnoga poticanja na nasilje ili mržnju, nema velike razlike u analiziranim slučajevima. U slučaju Vidović pronađeno je 4,21 posto takvih komentara, a u slučaju Grgić neznatno manje – 3,55 posto. Međutim, i oni se sadržajno razlikuju. Svih 8 komentara koji predstavljaju javno poticanje na nasilje ili mržnju objavljenih na članke o nestanku Barbare Vidović, bez izuzetka, čine to na štetu pripadnika romske nacionalnosti, dok se u slučaju Grgić dva odnose na discipliniranje djevojčice, a tri na kažnjavanje muškarca kod kojega je nađena, a koji je etiketiran kao pedofil.

Odvajanjem komentara koje su objavili komentatori predstavljeni imenom i prezimenom (ako je vjerovati istinitosti toga podatka) od onih koje su komentatori objavili predstavljajući se raznim lažnim nadimcima, došli smo do zaključka da postoji značajna razlika u kategorizaciji komentara koji su objavljeni. Omjer neanonimnih komentara koji su ocijenjeni negativnima u ukupnom broju negativnih komentara zanemariv je i iznosi svega 3,7 posto, odnosno 1,67 posto ovisno o slučaju.

Promatramo li samo neanonimne komentare, omjer pozitivnih/neutralnih nasuprot negativnih jest 60 : 40 posto, odnosno 83,33 : 16,67 posto, ovisi o slučaju. S druge strane, kada govorimo samo o anonimnim komentarima, omjer pozitivnih/neutralnih nasuprot negativnih jest 42,22 : 57,78 posto, odnosno 56,3 : 43,7 posto. Rezultati istraživanja upućuju na to da je smanjen udio negativnih komentara kod komentatora koji su na portalu registrirani vlastitim imenom i prezimenom (ili možemo barem pretpostaviti da je tome tako). Anonimnost onemogućuje javnu

identifikaciju komentatora koji tako biva ohrabren da iznese svoje najveće frustracije, vrijeđa sudionike događaja o kojima se izvještava ili druge komentatore ne birajući riječi, često ulazeći u sferu diskriminacije, ponižavanja pa i pozivanja na nasilje. Nedopustivo je to, i s aspekta civilizacijskih tekovina, kulture međusobnog ophođenja i komunikacije, a i s aspekta međunarodnih i domaćih propisa koji jamče zaštitu od takvoga postupanja. U konačnici, sam portal je propisao Uvjete VL kojih se moraju pridržavati svi sudionici komunikacije na portalu pod prijetnjom brisanja komentara ili čitavih korisničkih računa. Ostaje nejasno zašto sam portal ne koristi te mogućnosti. Brojnost komentara ili nedostatak administratora portala ne može biti nikakva isprika.

7. Zaključak

Hrvatska se svrstava u red europskih zemalja koje njeguju multikulturalnost, prihvaćaju različitosti i shvaćaju da bogatstvo društva u cjelini leži baš u suživotu različitih društvenih skupina, svake sa svojim identitetom, poviješću i kulturom. Priznavanje temeljnih ljudskih prava svakoga građanina pa onda i njegovih prava kao pripadnika određene manjinske skupine društva predstavlja demokratsku normu civiliziranih zemalja.

Na međunarodnom nivou prava nacionalnih manjina nisu u dovoljnoj mjeri zaštićena već i zbog činjenice što ne postoji unificirana definicija nacionalnih manjina pa je tako ostavljeno svakoj pojedinoj državi da tu kategoriju svojevoljno uredi. Ujedno, osim nekoliko spomenutih bitnih međunarodno priznatih konvencija kojih je Hrvatska potpisnica, a koje mogu poslužiti isključivo kao okvir državam u priznavanju prava nacionalnih manjina jer ne predviđaju mehanizme zaštite tih prava koje bi države potpisnice i obvezivale na uvažavanje, nacionalne manjine ostavljene su na milost zakonodavnim tijelima država koje, u suštini, bira većinsko stanovništvo. Republika Hrvatska je u zakonodavnom smislu napravila odličan posao, ne samo u kontekstu zaštite prava nacionalnih manjina, već i svih drugih manjinskih skupina u društvu. Ustav kao najviši pravni akt u državi propisuje načelo pozitivne diskriminacije u korist nacionalnih manjina i sadrži jamstvo jednakosti svih pred zakonom, neovisno o rasi, vjeri, obrazovanju i tako dalje. Osim toga, prava nacionalnih manjina dodatno se štite i Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina koji ih jasnije definira. Zakon o suzbijanju diskriminacije štiti svaku osobu od diskriminacije na osnovi rasne, etničke, spolne, nacionalne i druge pripadnosti. Slično propisuju i mnogi drugi propisi. S obzirom na to da se u istraživačkom dijelu ovaj diplomski rad odnosi na pripadnike romske nacionalnosti, a isto vrijedi i za mnoge druge manjinske skupine u društvu, ovo istraživanje, kao i mnoga ranije provedena istraživanja pokazalo je da propisi često ostaju samo mrtvo slovo na papiru. Diskriminacija, degradacija i predrasude dio su svakodnevice pripadnika manjinskih društvenih skupina. Razlog tome jest baš ta različitost, nepoznavanje i neprihvatanje od strane većinskoga stanovništva.

Mediji su ti koji imaju ključnu ulogu u predstavljanju manjinskih skupina društva, njihove povijesti, kulture i aktualnoga položaja, sve s ciljem boljega razumijevanja njihovih potreba, brže integracije u društvo i preveniranja raznih sukoba i napetosti. Njihova je uloga nemjerljiva u stvaranju i usmjeravanju javnoga mnijenja, kao i u promicanju suradnje među zajednicama. Na novinarstvo se može gledati kao na pravo svakoga čovjeka da bude informiran, ali od promicatelja temeljnih ljudskih prava to isto novinarstvo često postaje glavni njihov „krvnik“. Kada izvještavaju o događajima u kojima su sudjelovali pripadnici nacionalnih manjina, posebice o temama koje pripadaju sferi crne kronike, mediji ističu nacionalnu pripadnost osoba o

kojima izvještavaju, odnosno neku njihovu karakteristiku koja ih odvaja od većinskoga stanovništva pa se više ne gleda na njih kao na pojedince, građane, već kao na Srbe, muslimane, homoseksualce i slično, oslikavajući ih preko uvriježenih stereotipa, njegujući predrasude, šireći podjele. Dobar primjer razorne moći takvog izvještavanja jest migrantska kriza s kojom se posljednjih nekoliko godina suočava Europa. Umjesto afirmativnih tekstova o ljudima koji bježe, spašavajući živu glavu iz pakla rata i neimaštine, mediji su sve svoje snage usmjerili u izvještavanje o kriminalu, silovanjima, pljački i lažnoj neimaštini migranata koji nisu primorani pobjeći iz svoje zemlje. Daleko od toga da nema i takvih primjera, ali sveopća generalizacija i krajnje negativni stereotipni prikaz muslimanskoga stanovništva izazvao je odbojnost europskoga stanovništva, doveo do nedostatka empatije i humanosti, posijao strah. Rezultat su brojni prosvjedi i negodovanja većinskoga stanovništva, sukobi s migrantima, njihova getoizacija i daljnja viktimizacija.

Isto se događa i na mikro nivou hrvatskoga medijskog prostora u odnosu na sve manjine, posebice nacionalne manjine. Rezultat je njihova iskrivljena percepcija od strane većinskoga stanovništva, nesnošljivost, diskriminacija i marginalizacija. U posebno nezavidnom položaju je romsko stanovništvo. Sama njihova kultura i način života ishodište su stereotipa koji se generacijama prenose i održavaju. Ako bismo jednostrano promišljali, mogli bismo zaključiti da su Romi, zbog tradicije koju njeguju u odnosu prema obiteljskom životu, obrazovanju, zapošljavanju, uvjetima u kojima žive i tako dalje, uvelike sami odgovorni za svoj položaj. Međutim, svaka takva generalizacija i poistovjećivanje, upravo je ono protiv čega bi se posebno mediji, kao prva crta prezentnosti manjinskih grupa, pa i društvo u cjelini trebali boriti. Smjernice za izvještavanje o nacionalnim manjinama, koje se mogu protegnuti na izvještavanje o svim manjinskim skupinama u društvu, nalažu da se o njima izvještava afirmativno, da se ukazuje na probleme s kojima se suočavaju, ulože dodatni naponi kako bi se većinsko stanovništvo senzibiliziralo na njihove potrebe, a posebno zabranjuje upotrebu stereotipa, pejorativnih izraza, širenje predrasuda i podržavanje diskriminacije. Da se one ne poštuju, a da za sobom kao domino efekt onda ruše i sve eventualne ograde u iskazivanju netrpeljivosti većinskoga stanovništva, dokazuje i istraživanje provedeno u sklopu ovoga rada, posebice analiza komentara čitatelja na objavljene članke.

Analizom članaka na portalu Vecernji.hr jasno je vidljiva razlika u izvještajima o događajima u kojima jesu i o onima u kojima nisu sudjelovali Romi. Osim što u većoj mjeri autor krši standarde profesionalnoga novinarstva, krši i zakonske propise Republike Hrvatske u odnosu na temeljna ljudska prava, zaštitu djece, zaštitu privatnosti i zaštitu prava nacionalnih manjina. Konkretno izvještaj se potpuno oslanja na isticanje romske nacionalne pripadnosti jednog od glavnih aktera i kao da svjesno gradi nastavak priče na stereotipnom prikazu te populacije,

prelazeći granicu onoga što si, vrlo vjerojatno, autor ne bi dozvolio da se ne radi o Romima. Najbolji primjer za to je prenošenje sumnje na incestnu vezu dvoje romske djece iz usta „neimenovane rođakinje“. Autor pretpostavlja kakav je odnos većinskoga stanovništva prema Romima i kakvu će lavinu reakcija izazvati tako obrađena tema. S druge strane, u izvještajima u kojima se izvještava o pripadnicima većinskoga stanovništva, iako autor nastavlja izvještavanje o događaju kada za to prestaje interes javnosti, nema primjera grubljega kršenja standarda profesionalnoga novinarstva, ne ulazi u samostalnu interpretaciju događaja i ne temelji izvještaj na predrasudama ili stereotipima. Drugačiji pristup obradi teme rezultira i drugačijom interakcijom čitatelja portala. Ne radi se toliko o broju komentara, koliko o njihovom sadržaju. Porazna je, premda ne i iznenađujuća, činjenica da je postotak negativnih komentara u kojima se vrijeđa, proziva ili prenosi stereotipe utemeljene na nacionalnoj osnovi višestruko veći u slučaju izvještavanja o Romima. Najviše se radi o stereotipnom prikazu romske populacije, ali osim njih neokrznuti nisu ostali ni Hrvati, „crnci“, Srbi, onda ni muškarci ni žene. Dvostruko je veći postotak rodnih stereotipa u odnosu na njihovu prisutnost u komentarima na izvještaje koji ne uključuju manjinske skupine. Stereotipi caruju u hrvatskom medijskom prostoru i čini se da gore ne može. Nažalost, može. Naime, istraživanje je pokazalo prisutnost komentara koji sadrže elemente kaznenoga djela javnoga poticanja na nasilje ili mržnju, a u slučaju izvještaja o Romima oni se u stopostotnom broju odnose na njih.

S obzirom na to da portal Vecernji.hr ima mehanizme i legitimitet ukloniti takve komentare s internetskih stranica, čak i izbrisati korisničke profile komentatora koji su ih objavili, može se postaviti pitanje zašto to ne čine. Iluzorno je očekivati da će se upustiti u kažnjavanje takvih prijestupa jer, očigledno je, ne žele disciplinirati ni vlastite novinare. Ono što portale uglavnom zanima jesu brojke – čitanost, dijeljenje sadržaja, broj interakcija. Kako negativan sadržaj, mnogo više od pozitivnog, povećava te parametre, podiže *klikabilnost* članaka, opravdano možemo smatrati da portal, odnosno njegovi novinari, svjesno izvještavaju na krajnje neprimjeren način, sve radi podilaženja pretpostavljenom ukusu publike, njihovim najnižim strastima i usvojenim predrasudama.

U svakom slučaju izostaje jača reakcija institucija koje mogu sankcionirati „neposlušne“ medije i/ili „neposlušne“ korisnike medija. Usmjerenija edukacija medijskih profesionalaca i naglašavanje važnosti etičkoga postupanja u obavljanju profesionalne djelatnosti uvelike bi pridonijelo općoj kulturi medijske komunikacije, kao i strateški obrat u ponašanju svih državnih institucija od negativne ka pozitivnoj diskriminaciji manjina. Sve navedeno samo je odraz stanja u društvu. Niti su mediji izmislili stereotipe niti su oni nastali kao posljedica mogućnosti komentiranja članaka. Oni su oko nas, s njima smo odrasli, njih prenosimo na nove naraštaje. Kultura poštivanja različitosti i tolerancije, kultura potpunog odsustva generaliziranja pripadnika

bilo koje društvene zajednice i njegovog izjednačavanja s većinom (ili našom predodžbom što je to većina i kakva ona jest) može biti korak prema promjeni društvene klime. Ovaj diplomski rad ukazuje na to da ona nije zdrava.

8. Literatura

Knjige:

- [1] Brautović, M. 2011. *Online novinarstvo*. Školska knjiga. Zagreb.
- [2] Kanižaj, I. 2006. *Manjine – između javnosti i stvarnosti. Nacionalne manjine u dnevnim novinama 2001-2005*. Sveučilišna knjižara. Zagreb.
- [3] Malović, S. 2005. *Osnove novinarstva*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.
- [4] Rumbak, I. 2003. *Potrebe/problemi romske populacije u Republici Hrvatskoj. Integracija bez asimilacije*. Landex. Zagreb.
- [5] Spajić-Vrkaš, V. 2011. *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: interdisciplinarni rječnik*. Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO. Zagreb.
- [6] Supek, R. 1992. *Društvene predrasude i nacionalizam*. Globus nakladni zavod. Zagreb.

Časopisi:

- [1] Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17
- [2] Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 12/1993.
- [3] Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 15/1990.
- [4] Škiljan, F; Babić, D. 2004. „Romi u Podravini i Međimurju i uključenost u hrvatsko društvo: od predrasuda i stigmatizacije do socijalne distance i diskriminacije“. *Podravina: Časopis za multidisciplinarna istraživanja*. Vol. 13. No. 5. str. 141-159.
- [5] Zakon o suzbijanju diskriminacije, Narodne novine 85/08, 112/12
- [6] Zakon o medijima, Narodne novine, br. 59/04, 84/11, 81/13

Zbornici:

- [1] Borić, R. 2004. „Nejednakost u jeziku“. U: *Uostalom, diskriminaciju treba dokinuti!* Ur. Barada, V; Jelavić, Ž. Gipa d.o.o. Zagreb.
- [2] Kulcsar Szabo, E. 2004. „Tragovi neraspoloživog?“. U: *Kulturni stereotipi: Koncepti identiteta u srednjoeuropskim književnostima*. Ur. Oraić Tolić, D; Kulcsar Sabo, E. Filozofski fakultet u Zagrebu. Zagreb.
- [3] *Leksikon migracijskog i etičkog nazivlja*. 1998. Ur. Heršak, E. Institut za migracije i narodnosti. Zagreb.
- [4] Mamula, M. 2004. „Nasilje protiv žena“. U: *Uostalom, diskriminaciju treba dokinuti!* Ur. Barada, V; Jelavić, Ž. Gipa d.o.o. Zagreb.
- [5] Oraić Tolić, D. 2004. „Hrvatski kulturni stereotipi“. U: *Kulturni stereotipi: Koncepti identiteta u srednjoeuropskim književnostima*. Ur. Oraić Tolić, D; Kulcsar Sabo, E. Filozofski fakultet u Zagrebu. Zagreb.
- [6] Tatalović, S. 2015. „Medijska politika i nacionalne manjine u Hrvatskoj“. U: *Mediji i nacionalne manjine. Priručnik za novinare i urednike elektroničkih medija*. Ur. Koštro, M. Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću. Zagreb.

Internetski izvori:

- [1] Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju etničkim, nacionalnim, vjerskim i jezičnim manjinama, https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/deklaracija_o_pravima_osoba_koje_pripadaju_nacionalnim_ili_etnickim_manjinama.pdf, dostupno 04.04.2019.
- [2] Europska povelja za regionalne i manjinske jezike, https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_hr.pdf, dostupno 04.04.2019.
- [3] Heffer, H. 2007. „Biološka i društvena kategorija roda u rodnoj teoriji i rodna teorija stereotipa“. *Rasprave: Časopis instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Vol. 33. No. 1, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=34643, dostupno 28.03.2019.
- [4] Kodeks časti hrvatskih novinara, <https://www.hnd.hr/dokumenti>, dostupno 10.04.2019.
- [5] Kunac, S; Klasnić, K; Lalić, S. 2018. *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Centar za mirovne studije. Zagreb. <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo%20-%20istra%C5%BEivanje%20baznih%20podataka.pdf>, dostupno 30.03.2019.
- [6] Marinović, M. 2016. Participacija publike u online medijskom prostoru. Diplomski rad, <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri:526>, dostupno 15.04.2019.
- [7] Media Diversity Institute London. 2012. *Getting the facts right: Reporting ethnicity and religion*. London. http://www.media-diversity.org/en/additional-files/documents/b-studies-reports/EJI_Study_Summary_Report%20FINAL.pdf, dostupno 02.04.2019.
- [8] Mesić, M. 2013. Pojam nacionalnih manjina i njihovo političko predstavljanje: slučaj Hrvatske. *Politička misao*. Vol. 50. No. 4. str. 107-131, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=164716, dostupno 04.04.2019.
- [9] Munivrana Vajda, M; Šurina Marton, A. 2016. „Gdje prestaju granice slobode izražavanja, a počinje govor mržnje?“ *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*. Vol. 23. No. 2, str. 435-467, https://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/8_Munivrana_Vajda%2C_Surina_Marton.pdf, dostupno 15.04.2019.
- [10] Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/okvirna_konvencija_za_zastitu_nacionalnih_manjina.pdf, dostupno 04.04.2019.
- [11] Preporuka Vijeća Europe broj 2012, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15235>, dostupno 04.04.2019.
- [12] Provedba Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, <https://pravamanjina.gov.hr/provedba-ustavnog-zakona-o-pravima-nacionalnih-manjina-u-republici-hrvatskoj/583>, dostupno 04.04.2019.
- [13] Šlezak, H. 2010. *Demografska i sociokulturna obilježja romske populacije u Međimurju*. Magistarski rad, Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilište Zagreb, https://bib.irb.hr/datoteka/568319.Magistarski_rad_Hrvoje_Slezak.pdf, dostupno 10.04.2019.

- [14] Tomšić, M; Bakić-Tomić, Lj. 2015. „Percepcija javnosti o romskoj manjini u Međimurskoj županiji“. *Media, culture and public relations*. Vol. 6. No. 3, str. 172-180., https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=219382, dostupno 06.04.2019.
- [15] Ustav Republike Hrvatske, <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>, dostupno 04.04.2019.
- [16] Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, <https://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina>, dostupno 04.04.2019.
- [17] Ured pučke pravobraniteljice, Izvješće pučke pravobraniteljice za 2017. godinu, <http://ombudsman.hr/hr/izvjesca-2017/izvjesce-pp-2017/send/82-izvjesca-2017/1126-izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2017-godinu>, dostupno 02.04.2019.
- [18] Uvjeti o registraciji i korisničkom računu VL, <https://www.vecernji.hr/uvjeti-koristenja/>, dostupno 11.04.2019.
- [19] <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine-u-republici-hrvatskoj/352>, dostupno 04.04.2019.
- [20] <http://novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/U-hrvatskom-drustvu-diskriminacija-naprosto-cvjeta-a-cak-dvije-trecine-zrtava-je-nikad-ne-prijavljuje>, dostupno 02.04.2019.
- [21] <https://pravamanjina.gov.hr/nacionalne-manjine/ostvarivanje-prava-romske-nacionalne-manjine/nacionalni-program-za-rome/socijalna-skrb/394>, dostupno 10.04.2019.
- [22] <https://rating.gemius.com/hr/tree/8>, dostupno 10.04.2019.
- [23] https://www.vecernji.hr/pretraga?query=barbara+vidovi%C4%87&order=-publish_from&date_from=&date_to=, dostupno 11.04.2019.
- [24] <http://dijete.hr/preporuke-pravobraniteljice-2/preporuke-pravobraniteljice-za-djecu-u-2017-mediji-i-oglasavanje/>, dostupno 11.04.2019.
- [25] https://www.vecernji.hr/pretraga?query=marija++marinela+grgi%C4%87&order=-publish_from&date_from=&date_to=, dostupno 15.04.2019.

Popis slika

Slika 6.1.1.1 Primjer izvještavanja utemeljenog na sumnjama i pretpostavkama.....	31
Slika 6.1.1.2 Primjer neuravnoteženog izvještavanja – sumnja na incest	33
Slika 6.1.2.1 Odnos pozitivnih, negativnih i neutralnih komentara – slučaj Vidović	37
Slika 6.2.1.1 Primjer neprimjerene poveznice unutar članka	47
Slika 6.2.2.1 Odnos pozitivnih, negativnih i neutralnih komentara – slučaj Grgić.....	50